

**ATHENS AND ATTICA
IN PREHISTORY**
INTERNATIONAL CONFERENCE

**Η ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ**
ΔΙΕΘΝΕΣ ΣΥΝΕΔΡΙΟ

ATHENS / ΑΘΗΝΑ 27-31/5/2015

ABSTRACTS

ΠΕΡΙΛΗΨΕΙΣ

Session A: PALAEOENVIRONMENT 1^η Συνεδρία: ΠΑΛΑΙΟΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Thursday 28 May / Πέμπτη 28 Μαΐου 9.00-11.00

THE CONTRIBUTION OF SIMULATED LITHOSTRATIGRAPHY IN THE GEOARCHAEOLOGICAL RESEARCH OF THE ATHENIAN BASIN DURING THE HOLOCENE

DIMITRIOS VANDARAKIS¹, KOSMAS PAVLOPOULOS²,
KONSTANTINOS VOVALIDIS³, ERIC FOUACHE⁴

1. Department of Geography, Harokopio University, Athens. 2. Department of Geography, Harokopio University, Athens / Paris-Sorbonne University, Abu Dhabi. 3. Department of Geology, Aristotle University of Thessaloniki. 4. Paris-Sorbonne University, Abu Dhabi

The Athenian basin is a very interesting area from a geoarchaeological point of view, but very few studies have adopted a multidisciplinary approach for the study of landscape changes during the Holocene. In this paper, we present a re-evaluation of its depositional environments based on the available data; the latter includes 203 geotechnical boreholes, 10 sampling boreholes from the area of Piraeus and 14 geotechnical boreholes from the New Cultural Center of Athens. A GIS database was used to analyze the collected data (spatial, sedimentological), while geological and geomorphological maps were created for the representation of the landforms.

Following the interpretation of the boreholes, six lithostratigraphic units were defined (Anthropogenic sediments: Unit A, Holocene sediments: Units B1, B2, Pleistocene sediments: Unit C, Neogene sediments: Unit D, Substratum of the Athenian basin: Unit E). Moreover, images, cross-sections and 3D models of each lithostratigraphic unit were drawn to correlate them. Six images of the structure of each lithostratigraphic unit (Unit A, Unit B1, Unit B2, Unit C, Unit D, Unit E) were created in order to represent the palaeogeography of the different geological periods.

The results were combined thanks to the GIS and database platform. Palaeogeographic maps representing the landscape of each lithostratigraphic unit (geological period) of the Athenian basin were produced. In the first part of this paper, we will present the main temporal and spatial changes of the palaeo-landscape. We will then attempt to assess the human impact on the depositional process in the Athenian basin during the Holocene, focusing on the Bronze Age.

ΑΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ ΣΤΟΝ ΥΓΡΟΤΟΠΟ ΤΟΥ ΦΑΛΗΡΙΚΟΥ ΔΕΛΤΑ: ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ

ΟΔΥΣΣΕΑΣ ΚΑΚΑΒΑΚΗΣ¹, ΕΙΡΗΝΗ ΣΚΙΑΔΑΡΕΣΗ²

1. Εφορεία Αρχαιοτήτων Αθηνών (πρώην Γ' ΕΠΚΑ). 2. Εφορεία Αρχαιοτήτων Δυτικής Αττικής, Πειραιώς και Νήσων (πρώην ΚΣΤ' ΕΠΚΑ)

Η σωστική ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο του πρώην εργοστασίου ΙΖΟΛΑ, που διενεργήθηκε από την Εφορεία Αρχαιοτήτων Δυτικής Αττικής, Πειραιώς και Νήσων (πρώην ΚΣΤ' ΕΠΚΑ) τα έτη 2008 και 2009, έφερε στο φως αποθέσεις της Εποχής του Χαλκού. Βάσει παλαιογεωγραφικών δεδομένων, η θέση βρισκόταν στις παραφές αβαθούς λιμνοθάλασσας που προσχωνόταν από τον Κηφισό ποταμό (στους ιστορικούς χρόνους η περιοχή ονομαζόταν *Αλίπεδον*). Στην Πρώιμη Εποχή του Χαλκού επίκεντρο δραστηριοτήτων υπήρξε ένα μικρό ρέμα με διακλαδιζόμενη κοιτή, κατά μήκος της οποίας βρέθηκε κεραμική, λίθινα τέχνηρα και οστά ζώων. Προς τα τέλη της Μεσης Εποχής του Χαλκού και κατά τη διάρκεια της Ύστερης Εποχής του Χαλκού (στην ίδια έκταση, που εν τω μεταξύ είχε καλυφθεί από τις προσχώσεις) ανοίχτηκε μία σειρά χοανοειδών και φρεατοειδών λάκκων, που περιείχαν κεραμική, αρχαιοζωολογικό υλικό και άλλα αντικείμενα (π.χ. χάλκινα μαχαίρια). Το μεγάλο πάχος των ποταμοχειμάρριων αποθέσεων στην ευρύτερη περιοχή του Φαληρικού Όρμου δυσχεραίνει τον εντοπισμό προϊστορικών καταλοίπων. Προς το παρόν, τα δεδομένα είναι λίγα και αποσπασματικά. Σε αυτήν την ανακρίβωση επιχειρείται μία ερμηνευτική προσέγγιση των ευρημάτων υπό το πρίσμα του περιβάλλοντος και του πλαισίου απόθεσής τους.

SEA LEVEL CHANGES IN THE SOUTHERN EUBOEAN GULF AND THE BRONZE AGE SHORELINE OF EASTERN ATTICA

KOSMAS PAVLOPOULOS¹, DIMITRIOS VANDARAKIS², SYLVIAN FACHARD³, ALEX R. KNODELL⁴, VASSILIOS KAPSIMALIS⁵

1. Department of Geography, Harokopio University, Athens / Paris-Sorbonne University, Abu Dhabi. 2. Department of Geography, Harokopio University, Athens. 3. University of Geneva. 4. Carlton College, Minnesota, USA. 5. Hellenic Centre of Marine Research

The Euboean Gulf has played an essential role in Attic maritime communications in the long term. However, few studies of cultural connectivity and exchange have taken into account the eustatic changes that have modified the coast in the last 10,000 years. The sea level was considerably lower in the Bronze Age, which modified, in some cases dramatically, the outline of Attica's eastern shoreline. This has consequences for understanding navigation, coastal settlements, and connections within and beyond the wider Euboean Gulf.

This paper examines the latest information collected by geological and archaeological studies on both shores of the Euboean Gulf to attempt a reconstruction of the eastern shoreline of Attica using GIS. Analyses of topography, hydrology, and geology are combined with bathymetric contours to produce a Digital Elevation Model (DEM) and palaeogeographic maps representing the ancient coastlines

of the southern Euboean Gulf. The sea level of 5000 BP was approximately 5 m below the present one, and varied locally and regionally throughout the Bronze Age. Detailed documentation and modeling of this variation will allow us to better define the parameters of human-environmental interaction in Eastern Attica, in particular how coastline change related to shifts in settlement patterns, resource exploitation, and overall patterns of engagement with the sea.

ΔΙΑΣΤΑΥΡΟΥΜΕΝΕΣ ΣΤΡΩΜΑΤΟΓΡΑΦΙΕΣ: ΠΑΛΑΙΟΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΑ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΑ ΚΑΤΑΛΟΙΠΑ ΣΤΗΝ ΠΕΔΙΑΔΑ ΤΟΥ ΜΑΡΑΘΩΝΑ

ΣΟΦΙΑ ΜΑΡΓΩΝΗ¹, ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΠΕΤΑΝΙΟΣ²

1. Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, 2. Εφορεία Αρχαιοτήτων Ανατολικής Αττικής (πρώην Β' ΕΠΚΑ)

Η ανακοίνωση παρουσιάζει μια συνθετική εικόνα των περιβαλλοντικών διεργασιών εξέλιξης των υγροτόπων και γενικότερα της πεδιάδας του Μαραθώνα κατά το Ολόκαινο, συνδυάζοντας δεδομένα από γεωλογικές και αρχαιολογικές στρωματογραφίες. Στοιχεία γεωτρήσεων και αρχαιολογικών ερευνών, απόλυτης χρονολόγησης γεωλογικών στρωμάτων και σχετικής χρονολόγησης ακολουθιών υλικών πολιτισμικών καταλοίπων συνδυάζονται σε μian αφήγηση της σχέσης εξέλιξης των ολοκαινικών ιζημάτων της πεδιάδας του Μαραθώνα με αυτήν των κατοίκων της. Σημεία στίξης στην αφήγηση αυτή αποτελούν διακριτά γεγονότα σημαντικότητας περιβαλλοντικών μεταβολών και οι διαφοροποιήσεις μεταξύ του ανατολικού και δυτικού τμήματος της πεδιάδας ως προς την εξελικτική τους ιστορία. Έμφαση δίδεται στα στοιχεία που τοποθετούνται χρονολογικά στην 3η και τη 2η χιλιετία π.Χ., σχετίζονται με τον υγρότοπο του Σχινιά και είναι ερμηνευτικά σημαντικά ως προς τη διερεύνηση προβλημάτων που θέτουν τα αρχαιολογικά δεδομένα.

A LAND SURROUNDED BY SEA: THE ROLE OF FISHING AND SEA-HARVESTING ACTIVITIES IN PREHISTORIC ATTICA

TATIANA THEODOROPOULOU¹

1. Wiener Laboratory, American School of Classical Studies at Athens

Recent advances in zooarchaeological research in Greece with a focus on the study of marine animal remains have provided an abundant faunal record that allows us to shed light on the human-sea relationship in the prehistoric Aegean. Marine animal studies from prehistoric Attica, on the other hand, are strikingly under-represented. In this paper, previously published and freshly studied marine faunal evidence from this region are put together with the aim of addressing the role of fishing and beach-harvesting activities by Attic prehistoric groups. Available faunal assemblages offer a unique opportunity to explore a diversified archaeological background, which includes both coastal and inland open-air and cave sites, covering different moments of Attic prehistory, through the Neolithic and the Bronze Age. The scope of this paper is to place prehistoric Attica on the map of prehistoric fishing activities in the Aegean and to offer an assessment of the everyday sea-related activities from this region within the wider Aegean maritime spirit.

Session B: FROM PALAEOOLITHIC TO NEOLITHIC 2^η Συνεδρία: ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΑΛΑΙΟΛΙΘΙΚΗ ΣΤΗ ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ

Thursday 28 May / Πέμπτη 28 Μαΐου 11.30-13.30

ΑΝΑΖΗΤΩΝΤΑΣ ΤΗ ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΑΠΟ ΤΟ ΠΛΕΙΣΤΟΚΑΙΝΟ ΣΤΟ ΟΛΟΚΑΙΝΟ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΩΝ ΛΙΘΟΤΕΧΝΙΩΝ ΛΑΞΕΥΜΕΝΟΥ ΛΙΘΟΥ ΑΠΟ ΤΟ ΑΝΩΝΥΜΟ ΣΠΗΛΑΙΟ ΣΧΙΣΤΟΥ ΣΤΟ ΚΕΡΑΤΣΙΝΙ

ΑΝΤΙΓΟΝΗ ΠΑΠΑΔΕΑ¹, ΘΕΟΦΑΝΗΣ ΜΑΥΡΙΔΗΣ², ΔΕΣΠΟΙΝΑ ΜΙΝΟΥ-ΜΙΝΟΠΟΥΛΟΥ³,
DAISHUKE YAMAGUCHI⁴, ΟΡΕΣΤΗΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΚΑΣ⁵

1. Πανεπιστήμιο Κρήτης, υποψήφια διδάκτωρ. 2. Εφορεία Παλαιoανθρωπολογίας-Σπηλαιολογίας. 3. Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, υποψήφια διδάκτωρ. 4. Πανεπιστήμιο Αθηνών, υποψήφιος διδάκτωρ. 5. Ανεξάρτητος ερευνητής

Η μετάβαση από το Πλειστόκαινο στο Ολόκαινο σηματοδοτεί πολιτισμικά το τέλος της Ανώτερης Παλαιολιθικής περιόδου και την έναρξη της Μεσολιθικής Εποχής. Συνδέεται με πολιτισμικές αλλαγές, τις οποίες επέτρεψαν περιβαλλοντικοί παράγοντες, όπως η κλιματική βελτίωση με την επικράτηση πιο εύκρατων και υγρών συνθηκών και η υποχώρηση των πάγων. Η άνοδος της θάλασσας σε παγκόσμιο επίπεδο είχε ως αποτέλεσμα την αλλαγή του παράκτιου ανάγλυφου και την διεύρυσή της σε προγενέστερες χερσαίες εκτάσεις. Νέοι υδρόβιοι πόροι είναι πλέον διαθέσιμοι και μεσολιθικές θέσεις αποκαλύπτονται κοντά σε ακτές, κατά μήκος ποταμών και σε όχθες λιμνών. Ειδικότερα για τον ελλαδικό χώρο φαίνεται ότι ευνοείται η ανάπτυξη τοπικών οικονομιών που προσδίδουν εικόνα πολιτισμικής πολυμορφίας. Το σπήλαιο του Σχιστού αποτελεί τμήμα αυτού του μωσαϊκού, όπως αναδεικνύεται μέσω του περιβάλλοντός του, στις ακτές της Αττικής.

Οι αλλαγές που εντοπίζονται σε οικονομικό-κοινωνικό επίπεδο, αντανακλώνονται και στην τεχνολογία των μεσολιθικών κοινωνιών. Ειδικότερα, όσον αφορά στις λιθοτεχνίες, παρατηρείται μια γενική τάση μείωσης του μεγέθους των τεχνέργων. Οι μικρόλιθοι, διαγνωστικοί τύποι της Μεσολιθικής Εποχής, έχουν μικρότερες διαστάσεις και παρουσιάζουν επιμελέστερη επεξεργασία σε σύγκριση με εκείνους του τέλους της Ανώτερης Παλαιολιθικής. Η πρώιμη παρουσία οψιανού σε θέσεις, όπως τα σπήλαια Σχιστού Κερατσινίου και Φράγχι Ερμιονίδας, και η επιφανειακή θέση Μαρουλάς Κύθνου, επιβεβαιώνουν την άσκηση της ναυσιπλοΐας σε κλίμακα ευρύτερη από εκείνη που αρχικά είχε εκτιμηθεί.

Στην παρούσα ανακοίνωση εξετάζεται αν οι αλλαγές στην παραγωγή των λιθοτεχνιών που χαρακτηρίζουν τη μετάβαση από την Ανώτερη Παλαιολιθική περίοδο στη Μεσολιθική Εποχή, χρονολογημένη στο Σπήλαιο Σχιστού με μεθόδους απόλυτης χρονολόγησης, εντοπίζονται με σαφήνεια και στα λίθινα τέχνεργα της συγκεκριμένης θέσης.

ΑΠΟ ΤΟ ΑΙΓΑΛΕΩ ΕΩΣ ΤΗΝ ΠΕΝΤΕΛΗ: ΝΕΟΙ ΕΝΤΟΠΙΣΜΟΙ ΣΠΗΛΑΙΩΝ ΜΕ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΑ ΜΑΡΗ¹

1. Εφορεία Παλαιοανθρωπολογίας-Σπηλαιολογίας

Ο Υμηπτός συνιστά, από σπηλαιολογικής απόψεως, τον καλύτερα μέχρι στιγμής εξερευνημένο μεγάλο αττικό ορεινό όγκο. Σε αυτόν βρίσκονται τα περισσότερα σπήλαια με προϊστορικά ευρήματα που έχουν εντοπιστεί έως σήμερα στην Αττική. Πρόσφατα, όμως, δύο νέα μνημεία αρμοδιότητας της Εφορείας Παλαιοανθρωπολογίας-Σπηλαιολογίας, ανακαλύφθηκαν στο Όρος Αιγάλεω και στην Πεντέλη αντίστοιχα.

Το καλοκαίρι του 2011 βρέθηκε, εντός του περιφραγμένου Ναυτικού Οχυρού Σκαρμαγκά (στις δυτικές πλαγιές του Αιγάλεω), η χαμηλή και αθέατη είσοδος του μικρού Σπηλαίου της Λυδίας (όπως ονομάστηκε). Η καταφορική είσοδος του και ο πρώτος χώρος/αίθουσα ήταν μπαζωμένα από την εισροή κλαστικών ιζημάτων, με αποτέλεσμα οι επιχώσεις των άλλων δύο αιθουσών του να έχουν διατηρηθεί αδιάταρακτες. Από την επιφάνεια των δαπέδων τους περισυλλέχθηκε - κυρίως - κεραμική της Τελικής Νεολιθικής και των Ρωμαϊκών χρόνων.

Τον Δεκέμβριο του 2012 εντοπίστηκε πάνω από τον οικισμό της Εκάλης (στους δυτικούς πρόποδες της Πεντέλης) η κύρια είσοδος του Σπηλαίου της Εκάλης. Στην επιφάνεια επίχωσης των τριών αιθουσών του παρατηρήθηκε η ύπαρξη κεραμικής της Νεώτερης και Τελικής Νεολιθικής, των ρωμαϊκών και των μεσαιωνικών χρόνων. Διάφορα απορρίμματα και μια μεγάλη λαθρανασκαφική τομή στην δυτικότερη αίθουσα αποδεικνύουν ότι το σπήλαιο δέχτηκε αρκετούς 'επισκέπτες' τα τελευταία χρόνια. Η σωστική ανασκαφική διερεύνηση που θα ολοκληρωθεί άμεσα αναμένεται να διευκρινίσει αν η πρώτη χρήση του ανάγεται στη Νεότερη Νεολιθική ή σε παλαιότερους χρόνους.

Τα ευρήματα των δύο θέσεων βρίσκονται υπό μελέτη με στόχο την αποκάλυψη του τρόπου και της διάρκειας χρήσης των εντοπισθέντων σπηλαίων, και τον συσχετισμό τους με την οργάνωση και την λειτουργία κοντινών νεολιθικών εγκαταστάσεων.

Ο ΝΕΟΛΙΘΙΚΟΣ ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΜΑΚΡΗΣ. ΠΡΟΚΑΤΑΡΚΤΙΚΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΩΝ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ ΑΠΟ ΤΙΣ ΝΕΟΤΕΡΕΣ ΑΝΑΣΚΑΦΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ

ΠΕΛΛΗ ΦΩΤΙΑΔΗ¹, ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ², ΜΑΡΙΑ ΣΥΡΙΓΟΥ³

1. Εφορεία Αρχαιοτήτων Ανατολικής Αττικής (πρώην Β' ΕΠΚΑ). 2. Ανεξάρτητη ερευνήτρια.
3. Εφορεία Αρχαιοτήτων Ανατολικής Αττικής (πρώην Β' ΕΠΚΑ)

Στο νότιο τμήμα του Όρμου του Μαραθώνα, παλαιότερες έρευνες και δημοσιεύσεις τεκμηριώνουν την ύπαρξη αξιόλογου οικισμού των νεολιθικών χρόνων κατά μήκος της ευρύτερης παραλιακής ζώνης της σύγχρονης Νέας Μάκρης, ο οποίος γνώρισε αδιάλειπτη χρήση από την Αρχαιότερη έως την Τελική Νεολιθική. Τα ευρήματα των νεότερων και συνεχιζόμενων σωστικών ανασκαφών της Εφορείας Αρχαιοτήτων Ανατολικής Αττικής (πρώην Β' ΕΠΚΑ) έρχονται να προσθέσουν νέα στοιχεία για τη μορφή και τα χαρακτηριστικά της εκτεταμένης και μακρόβιας αυτής εγκατάστασης.

Στην ανακοίνωση αυτή αρχικά θα παρουσιασθούν, με τη μορφή σύντομου χρονικού, τα ευρήματα των πρόσφατων ανασκαφών, κυρίως μέσα από μια πρώτη παρουσίαση των οικοδομικών καταλοίπων που ήρθαν στο φως σε διαφορετικά τμήματα του οικισμού αλλά και χαρακτηριστικών κινητών συνευρημάτων τους.

Στη συνέχεια, με το υπόδειγμα ευρημάτων της σωστικής ανασκαφής που διενεργήθηκε σε οικόπεδο ιδιοκτησίας «B. Τζιλιάβη & Υιοί Ε.Ε.» και απέφερε ένα ιδιαίτερα πλούσιο αρχαιολογικό υλικό από τα ανώτερα σωζόμενα στρώματα του οικισμού, θα παρουσιασθούν οι διαφορετικοί τύποι οικιστικών μονάδων και κατασκευών, όπως δάπεδα οικιών, καλύβες και οικίες με λίθινες βάσεις, υπαίθριες διαμορφώσεις, εστίες και αποθηκευτικά ορύγματα, και θα συζητηθούν τα επιμέρους βασικά τους γνωρίσματα.

Στα πλαίσια προκαταρκτικής αναζήτησης των χρονολογικών τους οριζόντων, θα παρουσιασθεί, επίσης, για ορισμένα από τα οικοδομήματα αυτά, το υλικό κλειστάων στρωματογραφικών συνόλων που προήλθαν από τις ίδιες οικιστικές επιχώσεις, δηλαδή τις επιχώσεις που αφαιρέθηκαν είτε από το εσωτερικό τους είτε από τη δομή των οικοδομημάτων αυτών. Πρόκειται για σύνολα αποτελούμενα κυρίως από ευρήματα κεραμικής, λιθοτεχνίας λαξευμένου και λειασμένου λίθου, οστέινων εργαλείων, οστών και οστρέων.

Ειδικότερα, όσον αφορά στα ευρήματα κεραμικής από τα κλειστά σύνολα του οικισμού για την εφαρμογή μιας σχετικά αξιόπιστης μεθοδολογικής προσέγγισης σε αυτό το αρχικό στάδιο μελέτης, θα επιχειρηθεί, εκτός από τη διάκριση των διαφορετικών κατηγοριών και την τυπολογική-σχηματολογική συγκριτική τους ανάλυση, η αναγνώριση των βασικών τάσεων στις επιμέρους επιλογές της κεραμικής τεχνολογίας και παραγωγής.

DOMESTIC CONTAINERS OF THE EARLY NEOLITHIC COMMUNITIES OF INLAND NORTH ATTICA

STELLA KATSAROU¹, MARIA STEFANOPOULOU², DIMITRIOS PALAIOLOGOS³

1. *Ephorate of Palaeoanthropology-Speleology*. 2. *Ephorate of Antiquities of Athens (former 3rd EPCA)*. 3. *Ephorate of Antiquities of East Attica (former 2nd EPCA)*

The revealing of early farming establishments in inland north Attica by the rescue works of the former 2nd Ephorate of Antiquities has enriched current knowledge on the first ceramic equipment used by the Neolithic populations of this region, so far very sparsely known from few other contemporary sites on the east coast and southwards. The containers across the different locations examined here demonstrate significant similarities in terms of quantity, production techniques, surface attributes, and shape forms, implying that the early communities shared common manufacturing choices and consumption needs. The rainbow colors are mostly noticeable in terms of surface, as is the frequency of thin-walled ring-based open bowls carrying small applied features compared to necked and hole-mouthed jars in terms of form.

From their overall picture the discussed pottery vessels emphasize the extensive establishment of the ceramic culture among the earliest inland population of Attica, but suggest slow formal developments existing in transcendence of the fast stylistic cuts that occur in other mainland cultures along the same chronological period. The food preparation and consumption strategies implied by the vessel shapes is contributive to the discussion on the subsistence agendas of these communities against their ecological background of woodland and intersecting fluvial plateaus.

Ο ΝΕΟΛΙΘΙΚΟΣ ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΣΤΗΝ ΠΑΛΛΗΝΗ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΣΤΑΪΝΧΑΟΥΕΡ¹

1. *Επίτιμος Έφορος Αρχαιοτήτων*

Αντικείμενο της ανακοίνωσης είναι η ανασκαφή στην περιοχή νοτίως της Παλλήνης, στο πλαίσιο της κατασκευής της Αττικής Οδού (1999-2001), ενός μεγάλου οικισμού της ώριμης Αρχαιότερης και της Μέσης Νεολιθικής περιόδου (η έκτασή του υπολογίζεται σε περίπου 13 στρέμματα). Ιδιαίτερο ενδιαφέρον έχει η οργάνωση του χώρου και η μορφή των κατοικιών και των βοηθητικών εγκαταστάσεων, όπου κεντρική θέση έχει ο πρωτοσυναντώμενος στην Αττική τύπος της τετράγωνης θεσσαλικής οικίας.

Session C: NEOLITHIC PERIOD 3^η Συνεδρία: ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

Thursday 28 May / Πέμπτη 28 Μαΐου 16.00-18.00

ΛΟΥΤΡΟ ΠΑΛΛΗΝΗΣ: ΠΡΟΚΑΤΑΡΚΤΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗ ΧΡΗΣΗ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗ ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ ΕΠΟΧΗ

ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΡΑΜΜΟΥ¹, ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΖΟΥΒΕΛΟΥ²

1. Τμήμα Τεκμηρίωσης και Προστασίας Πολιτιστικών Αγαθών. 2. Εφορεία Αρχαιοτήτων Ανατολικής Αττικής (πρώην Β' ΕΠΚΑ)

Κατά τις εργασίες διάνοιξης της Νέας Ελεύθερης Λεωφόρου Σταυρού-Ραφήνας, κατά τα έτη 2003-2004, αποκαλύφθηκαν εκτεταμένα κατάλοιπα της Νεολιθικής Εποχής: 34 λίθινες κατασκευές μικρού μεγέθους κυρίως κυκλικής κάτοψης εντοπίστηκαν κατά συστάδες σε μήκος 500 μ. Στο άμεσο περιβάλλον τους ερευνήθηκαν πηγάδια και ορύγματα, αλλά και μεμονωμένη ταφή της Μέσης Νεολιθικής περιόδου. Σκοπός της ανακοίνωσης είναι η εξαγωγή συμπερασμάτων για τη χρήση του χώρου κατά τη Νεολιθική Εποχή.

ΟΙΚΙΣΜΟΣ ΝΕΟΛΙΘΙΚΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ 'ΓΥΑΛΟΥ' ΣΤΑ ΣΠΑΤΑ

ΖΩΗ ΖΓΟΥΛΕΤΑ¹

1. Βρετανική Σχολή Αθηνών, Εργαστήριο Fitch

Η μη συστηματική έρευνα των προϊστορικών θέσεων στην Αττική έως τώρα καθιστά έντονη την ανάγκη για τη σύνθεση μιας πιο ολοκληρωμένης εικόνας για τη συγκεκριμένη περίοδο, την οποία ελπίζουμε ότι θα συμπληρώσει και η μελέτη του οικισμού που θα παρουσιαστεί σήμερα. Στη θέση 'Γυαλού' του Δήμου Σπάτων εντοπίστηκε προϊστορική θέση περίπου 3 χλμ. βορείως της πόλης των Σπάτων. Κατά τη διαδικασία της αρχαιολογικής έρευνας υπό την εποπτεία της Εφορείας Αρχαιοτήτων Ανατολικής Αττικής (πρώην Β' ΕΠΚΑ) αποκαλύφθηκε τμήμα νεολιθικού οικισμού, που αποτελείται από οικίες με λιθόκτιστα θεμέλια διαφόρων οικοδομικών φάσεων. Λάκκοι-αποθέτες, πηγάδια και μικρές διάσπαρτες εστίες εντοπίστηκαν σε όλη την έκταση του οικισμού, ενώ οι επιχώσεις απέδωσαν μεγάλη ποσότητα κεραμικής, λίθινα εργαλεία και κοσμήματα. Η παρούσα ανακοίνωση έχει ως στόχο μια πρώτη προσέγγιση στη δομή και οργάνωση του οικισμού κατά την περίοδο αυτή αλλά και τη σύγκρισή του με οικισμούς που είναι ήδη γνωστοί από παλιά καθώς και προϊστορικές θέσεις στην Αττική που ήρθαν στο φως τα τελευταία χρόνια (Παλλήνη, Παιανία, Μερέντα Μαρκοπούλου, Νέα Μάκρη).

Η ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ ΕΠΟΧΗ ΣΤΑ ΜΕΣΟΓΕΙΑ: ΝΕΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΚΑΙ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

ΕΛΕΝΑ Κ. ΤΣΕΛΕΠΗ¹

1. Πανεπιστήμιο Αθηνών, υποψήφια διδάκτωρ

Σκοπός της μελέτης αποτελεί η παρουσίαση των οικισμών που βρίσκονται στα Μεσόγεια Αττικής, με έμφαση στις αρχιτεκτονικές δομές που επελέγησαν από τους κατοίκους και στη διερεύνηση της χρήσης του οικιστικού περιβάλλοντος. Πιο συγκεκριμένα, θα παρουσιαστεί ο οικισμός στη Μερέντα Μαρκοπούλου, όπου κυρίαρχη κατασκευαστική τεχνική αποτελούν οι υπόσκαφες οικίες και οι μεγάλοι, βαθείς αποθήκευτικοί λάκκοι, ενώ διαπιστώνεται η ύπαρξη τομέων διαφορετικής και διακριτής χρήσης. Σε αμέσως επόμενη φάση και χωρίς να προκύπτουν στοιχεία εγκατάλειψης, χρησιμοποιούνται πλινθόκτιστοι τοίχοι με λίθινο κρηπίδωμα, χωρίς μετατόπιση των οικιών.

Ο οικισμός θα παρουσιαστεί συγκριτικά με αντίστοιχες θέσεις των Μεσογείων και θα μελετηθούν συνολικά οι αρχιτεκτονικές πρακτικές και οι χρήσεις του περιβάλλοντος χώρου από τους νεολιθικούς κατοίκους τους. Με βάση το σύνολο των υλικών καταλοίπων θα επιχειρηθεί η σύγκριση των αττικών νεολιθικών στοιχείων δόμησης με εκείνα στον υπόλοιπο ελλαδικό και ευρύτερο βαλκανικό χώρο. Τέλος, θα αναζητηθεί η σχέση των αττικών αρχιτεκτονικών τεχνικών με εκείνες που αναπτύχθηκαν στην Εύφορη Ημισέληνο και οι ενδεχόμενες επιδράσεις τους.

Η ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΗΣ ΚΕΡΑΜΙΚΗΣ ΤΟΥ ΤΕΛΟΥΣ ΤΗΣ ΝΕΟΛΙΘΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΡΧΩΝ ΤΗΣ ΠΡΩΙΜΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ ΑΠΟ ΤΟΝ ΟΙΚΙΣΜΟ ΜΕΡΕΝΤΑ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ

ΚΛΕΙΩ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ¹

1. Πανεπιστήμιο Αθηνών, υποψήφια διδάκτωρ

Στόχος αυτής της ομιλίας είναι η παρουσίαση του κεραμικού υλικού (πρώτη ύλη/πηλός, σχήματα, διαμόρφωση επιφάνειας), που προήλθε από την ανασκαφική διερεύνηση των δύο από τις πέντε συστάδες των υπογείων θαλάμων εντοπισμένων στο βορειότερο άκρο του χαμηλού λοφώδη οικισμού της Μερέντας.

Η στρωματογραφία των υπογείων θαλάμων δείχνει ότι πρόκειται για κλειστά σύνολα που συνδυάζουν χαρακτηριστικά και των δύο περιόδων (ΤΝΛ και ΠΕ Ι), όπως αυτά μας είναι γνωστά από τις μέχρι σήμερα μελέτες. Παρά το γεγονός ότι η κεραμική παρουσιάζει ομοιότητες με αυτήν της ομάδας Αττική-Κεφάλαια, υπάρχουν στοιχεία που λείπουν από αυτήν, ενώ άλλα που χαρακτηρίζουν το τέλος της ΠΕ Ι, συνυπάρχουν με εκείνα των αρχών της ίδιας περιόδου. Κύριο μέλημα είναι η ανάδειξη στυλιστικών ομοιοτήτων και διαφοροποιήσεων της Μερέντας με γειτονικούς οικισμούς τόσο στην Αττική όσο και στη Βοιωτία, Εύβοια, Κυκλάδες, Σαρωνικό και ΒΑ Πελοπόννησο, ώστε να αναδειχθεί ο βαθμός επικοινωνίας και αφομοίωσης στοιχείων κεραμικής τεχνοτροπίας και κατ' επέκταση και ιδεών.

Στα πλαίσια αυτά θα εξετασθεί κατά πόσο οι τοπικές ιδιαιτερότητες αποτελούν επιλογή, η οποία αναπτύχθηκε μετά την αφομοίωση στοιχείων από πολιτισμικές ομάδες που είχαν διαφορετικούς στόχους, οικονομικούς και κοινωνικούς, και διαφορετικά μέσα για να τους πετύχουν. Η παρουσίαση της κεραμικής και μέσω αυτής του τρόπου ζωής ενός περιφερειακού οικισμού, όπως η Μερέντα, που δείχνει να κρατά μια απόσταση από το ρεύμα της εποχής, είτε εξαιτίας της θέσης της είτε εξαιτίας των πολιτισμικών επιλογών της, είναι ενδιαφέρουσα για να αντιληφθούμε τον τρόπο λειτουργίας των δικτύων επικοινωνίας και το βαθμό συμμετοχής των διαφορετικών κοινωνικών ομάδων στα τεκταινόμενα του νότιου αιγαιακού χώρου.

THE END OF THE NEOLITHIC AND THE TRANSITION TO THE EARLY BRONZE AGE IN ATTICA (MID 5TH-LATE 4TH MILLENNIUM BC): PRESENT STATE AND RESEARCH PERSPECTIVES

ZOÏ TSIRTSONI¹

1. Centre National de la Recherche Scientifique - UMR 7041, Nanterre France

The question of the transition from the Neolithic to the Early Bronze Age was until recently a sort of “non-issue”, not just for Attica but also for the broader space of the Aegean. The label of “Attica-Kephala culture” (like its equivalent “Rachmani”, or the more general “Final Neolithic”) described a series of phenomena which were thought to span the entire time interval from the mid-5th to the late 4th millennium BC in a relatively smooth and progressive way. The examination of the available 14C dates shows however that most of these phenomena concentrate in the second half of the 5th millennium, leaving a gap in the archaeological landscape for the next seven or eight centuries. The numerous discoveries made in Attica in recent years (after 1990) reinforce in a sense this picture, since they seem to cluster in two distinct groups, one properly Neolithic that should be assigned, on the basis of parallelisms in the material culture, to the late 5th mill. (e.g. Leontari cave), and one that could be described as “proto-Bronze”, dated by 14C in the years around 3300 cal BC (Merenta). But, contrary to what one might deduce if taking this evidence at face value, this does not mean necessarily that a real gap in settlement existed between the two. Like in other regions, it is possible that we are dealing with a problem of archaeological visibility that could be solved by future fieldwork. Further radiocarbon dating is also necessary among the already known FN/early EBA sites, some of which are extremely promising, e.g. the cemetery at Tsepi, whose use might start as early as 3500 cal BC, judging from the presence in some graves of “Bratislava bowls” and other pottery types with analogies in Northern Greece and the Balkans. Determining the chronological order of the events should allow discussing in a more solid basis the origin and relative importance of some of the “innovations” of the EBA, in pottery, metallurgy, settlements’ layout, etc.

Session D: EARLY BRONZE AGE 4^η Συνεδρία: ΠΡΩΙΜΗ ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ

Thursday 28 May / Πέμπτη 28 Μαΐου 18.20-20.00

‘ΚΥΚΛΑΔΙΚΑ’ ΕΙΔΩΛΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ: Η ΤΥΠΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗ ΤΟΥΣ ΣΥΝΑΦΕΙΑ ΜΕ ΤΟΝ ΠΡΩΤΟΚΥΚΛΑΔΙΚΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ ΤΟΥ ΑΙΓΑΙΟΥ

ΚΑΤΙΑ ΜΑΝΤΕΛΗ¹

1. Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο

Σε μία προσπάθεια να κοιτάξουμε από πολύ κοντά, αν όχι μέσα από μεγεθυντικό φάκο, τα τέχνηρα και μάλιστα τα ειδώλια ‘πρωτοκυκλαδικού’ τύπου που έχουν βρεθεί στην Αττική, με σκοπό να συμπληρωθεί με όσο γίνεται περισσότερες διαβαθμίσεις το φάσμα της προέλευσης τους, που εκτείνεται από την περίπτωση της απ’ ευθείας εισαγωγής τους από τις Κυκλάδες μέχρι τις πιο αμυδρά επηρεασμένες από τα κυκλαδικά πρότυπα δημιουργίες, θα παρουσιάσουμε μία επισκόπηση των συναφών ευρημάτων από την Αττική. Με βασικό εργαλείο την τυπολογική ανάλυση της μορφής τους και της συχνότητας της εμφάνισης κατά θέσεις και περιοχές αποκαθίσταται, κατά το δυνατόν, η πυκνότητα ή μη και ο χαρακτήρας της επικοινωνίας και αλληλεπίδρασης, μέσα από έμψυχους και άψυχους φορείς, των επιμέρους περιοχών της Αττικής με τις Κυκλάδες όχι ως ομοιογενές σύνολο, αλλά κατά τις τοπικές και χρονολογικές ενότητες του πολιτισμού των νησιών αυτών στην Πρώιμη Εποχή του Χαλκού. Τα ευρήματα της Ακρόπολης των Αθηνών και του Αγίου Κοσμά, όπως και εκείνα από τη θέση Τσέπι Μαραθώνος, οριοθετούν τρεις μείζονες περιοχές του φάσματος. Αν υπήρξε μία στιγμή στην προϊστορία όπου μπορεί να εντοπιστεί η δημιουργία - πριν την αποκρυστάλλωση της σε στερεότυπο αναφοράς - της κυκλαδικής/‘πελασγικής’ διάστασης της αττικής γης, αυτή είναι η Πρωτοκυκλαδική περίοδος, και γι’ αυτό το λόγο κάθε μαρτυρία και ερμηνευτική προσέγγιση αποκτά ιδιαίτερη σημασία, καθώς η διάσταση αυτή δεν έπαψε να αναδύεται στη μυθολογία - αλλά και την πραγματικότητα της Αττικής κατά καιρούς μέχρι και τους ιστορικούς χρόνους.

Η ΚΑΤΟΙΚΗΣΗ ΣΤΗ ΝΟΤΙΑ ΚΛΙΤΥ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΤΕΛΙΚΗ ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΡΩΙΜΗ ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ. ΝΕΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΑΠΟ ΤΗ ΜΕΛΕΤΗ ΤΩΝ ΕΥΡΗΜΑΤΩΝ ΤΟΥ DORO LEVI (1922-1923)

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΕΛΕΝΗ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ¹

1. *Università degli Studi di Roma «La Sapienza»*

Τα ευρήματα της ανασκαφής που πραγματοποίησε ο Doro Levi στη νότια κλιτύ της Ακροπόλεως το 1922 και προέρχονται από τη νεολιθική καλύβα στα βόρεια πάνω από την Στοά του Ευμένους καθώς και τα ευρήματα που περισυνέλλεξε το 1923 από τις μικρές σπηλιές, φυσικές εσοχές στον ιερό βράχο, πάνω από το Ασκληπιείο, εκτός από μια μικρή δημοσίευση του 1931, δεν είχαν ποτέ καταγραφεί, μελετηθεί και δημοσιευθεί διεξοδικά έκτοτε. Τώρα η καταγραφή και μελέτη τους τα εντάσσει για πρώτη φορά στο ευρύτερο πολιτισμικό πλαίσιο της Νεολιθικής και Πρωτοελλαδικής εποχής, όπως αυτό έχει διαμορφωθεί με βάση τα νέα επιστημονικά δεδομένα που ήρθαν στο φως κατά τη διάρκεια των 92 αυτών ετών που πέρασαν από τότε που βγήκαν στην επιφάνεια.

Τα ευρήματα περιλαμβάνουν λίθινα εργαλεία, οφιανούς (λεπίδες και πυρήνες), κεραμική καθώς και απομεινάρια εστίας. Στην κεραμική συγκαταλέγεται υλικό όπως «cheese pots», pattern-burnished ware, sauceboats (dark-on-light, urfirnis, yellow-mottled), που τοποθετούν την περιοχή της Ακρόπολης στο ευρύτερο πολιτισμικό πλαίσιο της Τελικής Νεολιθικής με παρουσία και της φάσης Αττική-Κεφάλαια καθώς και της Πρωτοελλαδικής περιόδου II και μαρτυρούν στον τομέα του υλικού πολιτισμού κοινά χαρακτηριστικά με άλλες θέσεις στην Αττική αλλά και επαφές με τις Κυκλάδες άμεσα ή έμμεσα.

ΜΙΑ ΠΡΩΤΟΕΛΛΑΔΙΚΗ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΟ ΜΟΣΧΑΤΟ: ΠΡΩΤΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

ΣΤΕΛΛΑ ΧΡΥΣΟΥΛΑΚΗ¹

1. *Εφορεία Αρχαιοτήτων Δυτικής Αττικής, Πειραιώς και Νήσων (πρώην ΚΣΤ' ΕΠΚΑ)*

Στο οικοδομικό τετράγωνο 194, επί της οδού Πειραιώς στο Μοσχάτο, εντοπίστηκαν από την Εφορεία Αρχαιοτήτων Δυτικής Αττικής, Πειραιώς και Νήσων (πρώην ΚΣΤ' ΕΠΚΑ) το 2010 κατάλοιπα προϊστορικών χρόνων εν μέρει υποκείμενα στρώματος χρήσης της Κλασικής εποχής. Η σωστική ανασκαφική έρευνα στο οικόπεδο διενεργήθηκε το 2012 και αποκάλυψε τμήμα οργανωμένης εγκατάστασης της Πρωτοελλαδικής περιόδου. Πρόκειται για δύο διακριτές κατοικίες απαρτιζόμενες από μικρά και μεγαλύτερα δωμάτια με διαδρόμους, οι οποίες πλαισιώνουν έναν ελεύθερο χώρο, μια «πλατεία». Τα κτήρια διακρίνονται από επάλληλες οικοδομικές ανακατασκευές και μεγάλη διάρκεια ζωής, ενώ η κυριότερη φάση χρήσης τους τοποθετείται στο εσωτερικό της Πρωτοελλαδικής II περιόδου. Στην παρούσα ανακοίνωση παραδίδεται μια πρώτη εικόνα της ιδιαίτερα σύνθετης αρχιτεκτονικής του συγκροτήματος, της στρωματογραφίας της ανασκαφής, καθώς και του πλούσιου κεραμικού υλικού που διασώθηκε στις επάλληλες φάσεις κατοίκησης μιας εγκατάστασης στην ενδοχώρα της δυτικής Αττικής κατά την Πρώιμη Εποχή του Χαλκού.

ΟΙ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΕΣ ΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΥ ΤΟΥ ΛΑΙΜΟΥ ΒΟΥΛΙΑΓΜΕΝΗΣ: ΤΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΤΟΥΣ

ΜΑΙΡΗ ΓΙΑΜΑΛΙΔΗ¹, ΙΟΥΛΙΑ ΛΟΥΡΕΝΤΖΑΤΟΥ², ΑΜΥΓΔΑΛΙΑ ΑΝΔΡΕΟΥ³

1. Εφορεία Αρχαιοτήτων Δυτικής Αττικής, Πειραιώς και Νήσων (πρώην ΚΣΤ' ΕΠΚΑ).
2. Ανεξάρτητη ερευνήτρια.
3. Εφορεία Αρχαιοτήτων Δυτικής Αττικής, Πειραιώς και Νήσων (πρώην ΚΣΤ' ΕΠΚΑ)

Η χερσόνησος του Λαιμού της Βουλιαγμένης έχει συνολική έκταση περίπου 320.000 τ.μ. και αποτελεί τη μεγαλύτερη απόληξη ξηράς της ανατολικής Αττικής. Λόγω της θέσης και της μορφολογίας του εδάφους της κατοικήθηκε αδιάλειπτα από τους προϊστορικούς έως και τους ελληνοιστικούς χρόνους.

Η χερσόνησος επιτρέπει την επόπτευση των θαλάσσιων «δρόμων» από και προς το Σαρωνικό, ενώ συγχρόνως οι απότομες και βραχώδεις απολήξεις της, εναλλασσόμενες με υπήνεμους ορμίσκους, την καθιστούν σημείο στρατηγικής σημασίας. Συγχρόνως, οι δύο λοφίσκοι που διαμορφώνονται στο νότιο άκρο της, η στενή λωρίδα γης που τη συνδέει με την ενδοχώρα και η ύπαρξη φυσικής πηγής νερού δημιουργούν συνθήκες ασφάλειας και αυτάρκειας με αποτέλεσμα την πρώιμη κατοίκησή της.

Η χερσόνησος του Λαιμού είναι κυρίως γνωστή για τις αρχαϊκές αρχαιότητες και συγκεκριμένα για το ναό του Απόλλωνος Ζωστήρος. Ωστόσο, οι ανασκαφές των τελευταίων ετών της Εφορείας Αρχαιοτήτων Δυτικής Αττικής, Πειραιώς και Νήσων (πρώην ΚΣΤ' ΕΠΚΑ) στο χώρο του ξενοδοχειακού συγκροτήματος «ΑΣΤΗΡ ΠΑΛΛΑΣ ΒΟΥΛΙΑΓΜΕΝΗΣ ΑΞΕ» εξ' αιτίας ανακαίνισεων και διαμορφώσεων των εγκαταστάσεων του, έφεραν στο φως σημαντικές προϊστορικές αρχαιότητες. Στο ΝΑ λόφο της χερσονήσου αποκαλύφθηκε τμήμα οικισμού της Τελικής Νεολιθικής / Πρώιμης Εποχής του Χαλκού. Αναλυτικότερα, εντοπίστηκαν αρχιτεκτονικά κατάλοιπα και κινητά ευρήματα (κεραμική, εργαλεία αποκρουσμένου και λειασμένου λίθου όστρεα), που παραπέμπουν σε οικιστική εγκατάσταση.

Session E: EARLY BRONZE AGE 5^η Συνεδρία: ΠΡΩΙΜΗ ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ

Friday 29 May / Παρασκευή 29 Μαΐου 9.00-10.40

Η ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗ ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΑ ΣΤΗ ΒΟΡΕΙΑ ΑΤΤΙΚΗ: ΠΡΟΣΦΑΤΕΣ ΑΝΑΚΑΛΥΨΕΙΣ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ¹, ΜΑΡΙΑ ΣΤΕΦΑΝΟΠΟΥΛΟΥ²

1. Εφορεία Αρχαιοτήτων Ανατολικής Αττικής (πρώην Β' ΕΠΚΑ). 2. Εφορεία Αρχαιοτήτων Αθηνών (πρώην Γ' ΕΠΚΑ)

Κατά τα έτη 2008-2013, στο πλαίσιο σωστικών ανασκαφών και επιφανειακών ερευνών στη βόρεια Αττική (Μαρούσι, Κηφισιά, Νέα Ερυθραία, Ροδόπολη, Άνοιξη, Άγιος Στέφανος και Πεντελικό όρος), αρμοδιότητας Εφορείας Αρχαιοτήτων Ανατολικής Αττικής (πρώην Β' ΕΠΚΑ), εντοπίστηκαν από τους υπογράφωντες 35 νέες προϊστορικές θέσεις που χρονολογούνται από τη Νεολιθική μέχρι και την Πρώιμη Εποχή του Χαλκού. Οι εν λόγω θέσεις, οι οποίες εντοπίζονται σε παρόχθια πλατώματα και σε υψώματα, εμπλουτίζουν με νέα στοιχεία την προϊστορική τοπογραφία της ενδοχώρας της Αττικής και εντάσσουν στον αρχαιολογικό χάρτη περιοχές μέχρι τώρα άγνωστες για την κατοίκησή τους στις ανωτέρω περιόδους.

Ειδικότερα στις περιοχές αυτές για πρώτη φορά ήρθαν στο φως κατάλοιπα της Αρχαιότερης Νεολιθικής, που περιλαμβάνουν αρχιτεκτονικά λείψανα από πασσαλόπηκτες καλύβες, πηγάδια και αβαθή ορύγματα. Η επόμενη χρονολογική περίοδος στην ομάδα των νέων θέσεων αντιπροσωπεύεται από εγκατάσταση με διάρκεια από την Νεότερη έως την Τελική Νεολιθική, που εντοπίστηκε σε πλάτωμα του Πεντελικού όρους και περιλαμβάνει επιμέρους χώρους και δωμάτια εντός εξωτερικού περιβόλου. Πολυάριθμες θέσεις απέδωσαν κατάλοιπα καλυβών, λίθινες κατασκευές, αποθέτες, περιβόλους ή επιχώσεις της μεταβατικής φάσης μεταξύ Τελικής Νεολιθικής και Πρωτοελλαδικής Ι. Εντός της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού χρονολογείται τμήμα οικισμού που αποκαλύφθηκε στην Άνοιξη Αττικής, στον οποίο διαπιστώνεται η αδιάκοπη χρήση από την ΠΕ Ι στην ΠΕ ΙΙ και τεκμηριώνονται επάλληλα επεισόδια τεχνητών επιχωματώσεων και διαμορφώσεων.

Τα ευρήματα των ανωτέρω εγκαταστάσεων και οικισμών περιλαμβάνουν ακέραια αγγεία, πλήθος κεραμικής, εργαλεία αποκρουσμένου και λειασμένου λίθου, καθώς και λίθινα κοσμήματα, τα οποία εμπλουτίζουν το έως τώρα γνωστό αρχείο της προϊστορικής Αττικής από μορφολογικής και τυπολογικής πλευράς. Τα αντικείμενα αυτά συμβάλλουν στην δημιουργία σαφέστερης συγκριτικής εικόνας για τον τρόπο με τον οποίο μεταβάλλονται οι οικονομικές στρατηγικές και τα ειδικά πολιτισμικά χαρακτηριστικά των προϊστορικών πληθυσμών μεταξύ των διαφορετικών γεωγραφικών και οικολογικών ενότητων της βορειο-αττικής ενδοχώρας.

PUBLIC SPACE AND COMMUNAL PRACTICES: THE EVIDENCE FROM EARLY HELLADIC II NEA KEPHISIA

THEODORA GEORGOUSOPOULOU¹

1. Ephorate of Antiquities of East Attica (former 2nd EPCA)

Archaeological material evidence has been traditionally viewed in terms of typology and chronological sequences or, at best, as the physical remains of activities related to economy and production. Nevertheless, as it has recently been argued, objects accidentally or, more importantly, deliberately deposited can be viewed as inextricably connected to practices involved in the creation of symbolic narratives, constructing individual identities and collective memories. Since these practices are context-specific, the choice of spaces and locations plays an important role in the act of deposition.

This is proposed to be illustrated in the context of two Early Helladic II pits uncovered in 2002, during the public works for the Olympic Games, on the border of the modern municipalities of Acharnai and Kephisia in NE Attica. The material excavated includes a large quantity of pottery, as well as obsidian. Among the top levels of Pit 1 lay several vessels more or less completely preserved, comprising small single-handled cups, as well as single- and two-handled tankards, shapes that have been connected with drinking and eating activities, particularly in the context of ritual practices. This material will be interpreted in direct association to its location, on top of a low hill on the banks of the Kephisos river, directly overlooking the expanse of Mount Parnes.

Despite the fact that no architectural remains of the actual settlement were found, the material will be examined as part of the lives of the inhabitants of the location. In this sense, a context-specific viewing of the grouping of objects is proposed, allowing for its interpretation in terms of practices connecting the everyday with the exceptional, constructing communal bonds and individual narratives.

ΟΙ ΠΑΛΑΙΟΤΕΡΟΙ ΤΑΦΟΙ ΣΤΟ ΤΣΕΠΙ ΜΑΡΑΘΩΝΟΣ

ΜΑΡΙΑ ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ ΓΚΟΦΑ¹

1. Ομότιμη Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Αθηνών

Κατά την τελευταία δεκαετία, οι ανασκαφές στο Τσέπι Μαραθώνος αποκάλυψαν παλαιότερη χρήση στη θέση του πρωτοελλαδικού νεκροταφείου. Οι παλαιοί τάφοι, τουλάχιστον 5-6 της Νεότερης Χαλκολιθικής, είναι ορθογώνιοι λακκοειδείς με πολλαπλές ταφές, συνήθως ακτέριστοι και κυρίως παρουσιάζουν ορισμένα άγνωστα ταφικά έθιμα. Οί ίδιοι ακριβώς τάφοι μετασκευάστηκαν για να προσαρμοστούν στις ανάγκες του νέου τυπικού, με πρόθυρο, πλευρική είσοδο στον λάκκο, ορατές στήλες και λοιπά συμπληρωματικά στοιχεία και χρησιμοποιήθηκαν κατά την Πρωτοελλαδική περίοδο

ΥΠΟΓΕΙΟΙ ΛΑΞΕΥΤΟΙ ΘΑΛΑΜΟΙ ΤΗΣ ΤΕΛΙΚΗΣ ΝΕΟΛΙΘΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΡΩΪΜΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ ΣΤΑ ΜΕΣΟΓΕΙΑ

ΟΛΓΑ ΚΑΚΑΒΟΓΙΑΝΝΗ¹

1. Επίτιμη Έφορος Αρχαιοτήτων

Η χρήση υπόγειων χώρων ως χώρων κατοίκησης ανάγεται βέβαια στις αρχές του βίου του ανθρώπου. Η χρήση συνεχίσθηκε και μετά την κατασκευή οικημάτων από τους προϊστορικούς χρόνους μέχρι την εποχή μας.

Στις ανασκαφές που έχουν πραγματοποιηθεί κατά τις τελευταίες δεκαετίες στα Μεσόγεια της Αττικής αποκαλύφθηκαν λαξευμένοι στον μαλακό βράχο υπόγειοι χώροι, που χρησιμοποιήθηκαν ως κατοικίες (Μερέντα), ή αποθηκευτικοί χώροι (Κορωπί) καθώς και σε πίο αποσπασματική κατάσταση σε άλλες θέσεις. Εδώ εξετάζονται η χρονολόγησή τους, καθώς και μορφολογικά και άλλα χαρακτηριστικά τους, και παρατίθενται παράλληλα από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα.

Session F: PRODUCTION IN THE EARLY BRONZE AGE 6^η Συνεδρία: ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΠΡΩΙΜΗ ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ

Friday 29 May / Παρασκευή 29 Μαΐου 11.00-13.00

Η ΑΝΑΣΥΣΤΑΣΗ ΚΑΙ Η ΜΕΛΕΤΗ ΤΗΣ ΤΡΟΦΟΠΑΡΑΓΩΓΙΚΗΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑΣ ΤΟΥ ΟΙΚΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΠΡΩΙΜΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ ΣΤΟ ΚΩΡΩΠΙ

ΜΑΡΙΑ ΜΕΞΗ¹, ΚΕΡΑΣΙΑ ΝΤΟΥΝΗ², ΑΓΓΕΛΟΣ ΧΑΤΖΗΚΟΥΜΗΣ³, ΕΥΗ ΜΑΡΓΑΡΙΤΗ⁴

1. *Εφορεία Αρχαιοτήτων Ανατολικής Αττικής (πρώην Β' ΕΠΚΑ)*. 2. *Εφορεία Αρχαιοτήτων Ανατολικής Αττικής (πρώην Β' ΕΠΚΑ)*. 3. *Muséum National d'Histoire Naturelle, UMR 7209 du CNRS, Παρίσι, Γαλλία*. 4. *McDonald Institute for Archaeological Research, Cambridge / Κυπριακό Ινστιτούτο, Λευκωσία, Κύπρος*

Η έρευνα και η μελέτη των ευρημάτων του οικισμού της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού στο Κωρωπί, καθώς και η σύγκρισή του με παράλληλες χρονολογικά θέσεις της Αττικής, μαρτυρεί την ύπαρξη μίας άρτια οργανωμένης αγροκτηνοτροφικής κοινωνίας με στοιχεία εξειδίκευσης και υψηλής τεχνονγνωσίας όσον αφορά στην παραγωγή τροφής, στη κατασκευή και διανομή εργαλείων προετοιμασίας της, αλλά και στους τρόπους κατανάλωσής της, καθώς και στο βαθμό που αυτή συνδέεται με την άσκηση της κτηνοτροφίας. Η ανέρευση μεγάλης ποσότητας λίθινων εργαλείων από υλικά ηφαιστειακής προέλευσης καθώς και το πλούσιο ζωοαρχειολογικό υλικό, σε συνδυασμό με τα υπόλοιπα ευρήματα της ανασκαφής, αποτελούν το αντικείμενο της παρούσας μελέτης που στόχο έχει, μέσω της τυπολογίας των συγκεκριμένων ευρημάτων, αλλά και τη χρήση μακροσκοπικών και αναλυτικών τεχνικών, να ανασυσταθούν τα διαφορετικά στάδια της τροφοπαραγωγικής διαδικασίας του αρχαίου οικισμού καθώς και οι κοινωνικο-οικονομικές πτυχές που αυτή μαρτυρά.

Πληροφορίες για την παραγωγή της τροφής, τα τροφοπαρασκευαστικά στάδια αλλά και για τις αγροτικές πρακτικές και τις επιλογές συγκεκριμένων ειδών για κατανάλωση προέρχονται από τα φυτικά κατάλοιπα. Η συνδυαστική μελέτη των λίθινων εργαλείων και των οργανικών καταλοίπων καθώς και του ζωοαρχειολογικού υλικού θα φωτίσει την οργάνωση τόσο της παραγωγής όσο και της κατανάλωσης τροφής και της καθημερινότητας στην Πρώιμη Εποχή του Χαλκού.

Η ΚΕΡΑΜΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΩΤΟΕΛΛΑΔΙΚΗ ΙΙ ΠΕΡΙΟΔΟ

ΚΕΡΑΣΙΑ ΝΤΟΥΝΗ¹

1. Εφορεία Αρχαιοτήτων Ανατολικής Αττικής (πρώην Β' ΕΠΚΑ)

Κατά την Πρωτοελλαδική ΙΙ περίοδο (3η χιλιετία π.Χ.), η Αττική αποτελεί ένα σημαντικό σταυροδρόμι μεταξύ των διαφόρων περιοχών του Αιγαίου. Λόγω της θέσεως της αυτής, στην περιοχή αναπτύσσεται μια πολιτισμική ομάδα με ιδιαίτερα γνωρίσματα, τα οποία αντικατοπτρίζονται, μεταξύ άλλων, και στην παραγωγή και κατανομή της κεραμικής. Η μελέτη της κεραμικής από θέσεις της περιόδου όπως το Κορωπί, η Μερέντα Μαρκοπούλου, το Ασκηταριό, η Ραφήνα και ο Αγ. Κοσμάς συνέβαλε στην κατανόηση των χαρακτηριστικών της ΠΕ ΙΙ κεραμικής, αναδεικνύοντας παράλληλα τις ιδιαιτερότητες της τοπικής κεραμικής. Η λεπτομερής τυπολογική και τεχνολογική ανάλυση του υλικού με την συμβολή των αναλυτικών τεχνικών κατέδειξε την ύπαρξη μιας αξιόλογης τοπικής παραγωγής, η οποία όχι μόνον εξυπηρετούσε τους οικισμούς εντός της Αττικής, αλλά αποτελούσε και αντικείμενο ανταλλαγής με άλλους οικισμούς τόσο στην άμεση περιφέρεια της Αττικής (ΒΑ Πελοπόννησο, Βοιωτία, Εύβοια, Κυκλάδες), όσο και πιο μακριά, στην Κρήτη. Η μελέτη της ΠΕ ΙΙ κεραμικής, λοιπόν, έχει σημαντικές κοινωνικές και πολιτιστικές προεκτάσεις όχι μόνον ως προς την κατανόηση της κοινωνικής και οικονομικής οργάνωσης κατά την περίοδο αυτή, αλλά και ως προς την ανάδειξη του ρόλου της Αττικής και των σχέσεων της με τα άλλα πολιτιστικά κέντρα στις Κυκλάδες, στην Πελοπόννησο και στη Στερεά Ελλάδα.

ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΗΣ 3ΗΣ ΧΙΛΙΕΤΙΑΣ Π.Χ ΣΤΟ ΜΕΓΑΛΟ ΕΛΟΣ ΤΟΥ ΜΑΡΑΘΩΝΑ: Η ΣΧΕΣΗ ΠΟΛΙΤΙΣΜΙΚΗΣ - ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ ΚΑΙ Η ΚΕΡΑΜΙΚΗ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΠΕΤΑΝΙΟΣ¹

1. Εφορεία Αρχαιοτήτων Ανατολικής Αττικής (πρώην Β' ΕΠΚΑ)

Παρουσιάζονται στρωματογραφημένες ακολουθίες κεραμικής από ανασκαφές στο ολυμπιακό κωπηλατοδρόμιο του Σκινιά, σε συνδυασμό με σχετιζόμενα αρχιτεκτονικά κατάλοιπα. Εξετάζεται η διαφαινόμενη σχέση διακριτών οριζόντων υλικών καταλοίπων τριών φάσεων της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού (ΠΕ Ι-ΠΕ ΙΙΙ). Η σχέση παρουσίας-απουσίας συγκεκριμένων ομάδων κεραμικών τύπων, όπως αυτών που χαρακτηρίζουν τις φάσεις 'Λέρνα ΙV' και 'Λευκαντί 1', συνεξετάζεται με παλαιοπεριβαλλοντικά δεδομένα. Προτείνεται ερμηνεία των στοιχείων αυτών σε σχέση με την παρουσία και δράση των ανθρώπινων ομάδων και εξετάζεται το ενδεχόμενο να επηρεάστηκε αυτή καταλυτικά από τις επιπτώσεις μιας σχετικά απότομης περιβαλλοντικής μεταβολής, σύγχρονης με τη μετάβαση από την ΠΕ ΙΙ στην ΠΕ ΙΙΙ. Τέλος, τα πορίσματα αυτά εντάσσονται και αξιολογούνται στη συγχρονική συνάφεια του ελλαδικού χώρου αλλά και αυτού της ΝΑ μεσογειακής λεκάνης.

Η ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΑΡΓΥΡΟΥ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΗ ΜΕΛΕΤΗ ΤΩΝ ΛΙΘΑΡΓΥΡΩΝ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΤΕΛΙΚΗ ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ ΚΑΙ ΠΡΩΙΜΗ ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ

ΚΕΡΑΣΙΑ ΝΤΟΥΝΗ¹, ΜΥΡΤΩ ΓΕΩΡΓΑΚΟΠΟΥΛΟΥ², ΜΙΧΑΛΗΣ ΓΚΙΝΑΛΑΣ³, ΟΛΓΑ ΚΑΚΑΒΟΓΙΑΝΝΗ⁴, ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΠΑΣΙΑΚΟΣ⁵

1. Εφορεία Αρχαιοτήτων Ανατολικής Αττικής (πρώην Β' ΕΠΚΑ). 2. Univeristy of UCL Qatar. 3. Εφορεία Αρχαιοτήτων Ανατολικής Αττικής (πρώην Β' ΕΠΚΑ). 4. Επίτιμη Έφορος Αρχαιοτήτων. 5. Εργαστήριο Αρχαιομετρίας, ΕΚΕΦΕ Δημόκριτος

Οι λιθάργυροι, το παραπροϊόν της κυπέλλωσης, δηλαδή του τελικού σταδίου στην παραγωγή του αργύρου, αποτελούν σύννηθες εύρημα σε θέσεις της Τελικής Νεολιθικής και Πρώιμης Εποχής του Χαλκού (4η και 3η χιλιετία π.Χ.) στη νοτιοανατολική Αττική, μαρτυρώντας τη σημασία της Λαυρεωτικής στην παραγωγή και διακίνηση του αργύρου στο Αιγαίο την περίοδο αυτή. Η παρούσα εργασία παρουσιάζει σύνθεση των μέχρι τώρα δεδομένων από διάφορες θέσεις της Αττικής, με έμφαση στα νέα στοιχεία για την χρονολόγηση των ευρημάτων, τα οποία τοποθετούν τις απαρχές της κυπέλλωσης στην 4ης χιλιετία π.Χ. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η συγκριτική ανάλυση των μακροσκοπικών χαρακτηριστικών αυτών των ευρημάτων ανάμεσα στις θέσεις αυτές, καθώς προκύπτουν συστηματικές διαφορές στα χαρακτηριστικά τους. Οι διαφορές αυτές σχετίζονται πιθανώς με διαφορετικές τεχνικές κυπέλλωσης. Σημαντικά στοιχεία για τις διαφορές αυτές τεχνικές προκύπτουν από τα αποτελέσματα ενός προγράμματος εργαστηριακών αναλύσεων και πειραματικών προσομοιώσεων. Η σύνθεση αυτή επιτρέπει συνολικότερη εικόνα της τεχνολογίας και χωροταξικής κατανομής της κυπέλλωσης στη νοτιοανατολική Αττική, στοχεύοντας στην κατανόηση της οργάνωσης της παραγωγής αργύρου, της σημασίας και του ρόλου της στις αιγαιακές κοινωνίες της 4ης και 3ης χιλιετίας π.Χ.

THE METAL RESOURCES OF LAVRION DURING THE BRONZE AGE: A SYNTHESIS OF THE ARCHAEOLOGICAL AND ARCHAEOMETRIC DATA

MARIA KAYAFA¹

1. Lavrion Centre for Environmental Education

This paper focuses on the exploitation of the metal ore deposits found in Lavrion from the 3rd millennium BC to the end of the 2nd millennium BC, when lead, silver and copper ores were mined in the region and distributed across the Aegean. Admittedly, the archaeological evidence from Lavrion in the form of mining installations or metallurgical workshops is either infrequent and scarce (e.g. mine no. 3 at Thorikos, a piece of late MH litharge also from Thorikos) or exceptional but indirect (e.g. EH silver producing workshops in several spots throughout Mesogeia), probably due to the systematic exploitation of the region in subsequent historical periods. In fact, we would not perhaps be able to identify Lavrion as a major source of metals for BA Aegean had there not been for lead isotope analysis (and this is particularly true for copper, as Lavrion was renowned for its rich silver-bearing cerussite and galena ores, but was not commonly considered as a copper source). The analytical data based on a large number of lead and copper objects from BA contexts in the Aegean has shown the use of Lavreotic metals. In the case of lead, Lavrion appears to be an almost exclusive source for MBA and LBA mainland Greece, while in the case of copper, Lavrion is certainly one of the main providers. Even though some of these statements have been disputed, it is clear that lead isotope analysis has offered new possibilities for potential metal sources within the Aegean and has provoked new ideas in relation to the circulation and trading of metals in prehistoric times.

For the purposes of this paper I will first examine the archaeological evidence of Attica by recording the metal finds brought to light from BA sites. Furthermore, I will review and discuss the lead isotope analytical data that implicate Lavrion. The combined evidence will be used to explore in what way, if any, the local communities were affected or even benefited by the rich mineral deposits of Lavrion.

Session G: POSTER PRESENTATION 7^η Συνεδρία: ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΠΟΣΤΕΡ

Friday 29 May / Παρασκευή 29 Μαΐου 17.00–20.00

ΠΡΩΤΟΕΛΛΑΔΙΚΟΙ/ΠΡΩΤΟΚΥΚΛΑΔΙΚΟΙ ΤΑΦΟΙ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ ΚΗΦΙΣΟΥ

ΕΛΕΝΗ ΑΣΗΜΑΚΟΥ¹, ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΠΑΣΧΑΛΗ²

1. Εφορεία Αρχαιοτήτων Ανατολικής Αττικής (πρώην Β' ΕΠΚΑ) 2. Εφορεία Αρχαιοτήτων Δυτικής Αττικής, Πειραιώς και Νήσων (πρώην ΚΣΤ' ΕΠΚΑ)

Κατά τις ανασκαφικές έρευνες των τελευταίων χρόνων εντοπίστηκαν και ανασκάφηκαν ταφικά κατάλοιπα της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού στην παρά τον Κηφισό ποταμό περιοχή, στα όρια του σημερινού δήμου Αιγάλεω. Πρόκειται για τρεις τάφους που βρέθηκαν σε δύο θέσεις με μεταξύ τους απόσταση περί τα 2 χλμ. Στη νότια θέση, όπου ανασκάφηκε νεκροταφείο με χρήση από τους γεωμετρικούς έως τους ρωμαϊκούς χρόνους, αποκαλύφθηκε ο ένας τάφος, ενώ στη βόρεια με κλασικές ταφές και άλλα κατάλοιπα των ιστορικών χρόνων βρέθηκαν οι άλλοι δύο.

Οι τάφοι είναι παρόμοιας μορφής. Αποτελούνται από δύο μέρη, έναν κυκλωτερή φρεατόσχημο θάλαμο και έναν υποτυπώδη 'δρόμο' λαξευμένα στο φυσικό έδαφος. Στο τοίχωμα του θαλάμου, εκεί όπου καταλήγει ο 'δρόμος', έχει ανοιχθεί είσοδος που κλείνει με λίθινη πλάκα. Ο ένας εκ των τάφων περιείχε ταφή και ανακομιδές οστών πλέον των δύο ατόμων, ενώ οι άλλοι δύο μόνον ανακομιδές. Μαζί με τα οστά βρέθηκαν σε όλες τις περιπτώσεις και αντικείμενα κυκλαδικού τύπου.

Στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας παρουσιάζονται τα ευρήματα, διερευνάται η προέλευση και διάδοση αυτού του τύπου τάφων και η πιθανή ερμηνεία τους και γίνεται απόπειρα ένταξης των τάφων στο περιβάλλον της περιοχής του Κηφισού κατά την Πρώιμη Εποχή του Χαλκού.

ΟΙ ΠΡΩΤΕΣ ΕΝΔΕΙΞΕΙΣ ΓΙΑ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗ ΣΤΑ ΜΕΓΑΡΑ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΑ ΑΥΓΕΡΙΝΟΥ¹, ΑΘΗΝΑ ΜΑΝΙΚΗ²

1. Εφορεία Αρχαιοτήτων Δυτικής Αττικής, Πειραιώς και Νήσων (πρώην ΚΣΤ' ΕΠΚΑ).
2. Πανεπιστήμιο Αθηνών, υποψήφια διδάκτωρ / Γενικά Αρχεία του Κράτους

Αν και η φυσική τοπογραφία των Μεγάρων και της Μεγαρίδος διαθέτει όλες τις προϋποθέσεις για εγκατάσταση του ανθρώπου στην προϊστορική εποχή, οι ενδείξεις για την παρουσία ανθρώπινης δραστηριότητας είναι εξαιρετικά περιορισμένες λόγω της έλλειψης συστηματικών ανασκαφών. Από το συνδυασμό δοκιμαστικών τρωμών και επιφανειακών ερευνών βεβαιώνεται η ύπαρξη τουλάχιστον δύο παράλιων οικισμών στο Σαρωνικό και Κορινθιακό κόλπο αντιστοίχως. Η Νίσαια στο Σαρωνικό κόλπο κατοικούνταν ήδη από τη Μέση Εποχή του Χαλκού, ενταγμένη σε ένα κοινό πολιτισμικό πλαίσιο με τη Σαλαμίνα και τα νησιά του Αργοσαρωνικού, ενώ το λιμάνι στον Κορινθιακό κόλπο εξυπηρετούσε την επικοινωνία με τα παράλια της Βοιωτίας και της Κορίνθου.

Νέα δεδομένα για την πρώτη χερσαία εγκατάσταση στην πόλη των Μεγάρων παρέχει η κεραμική που βρέθηκε σε σωστική ανασκαφή της Εφορείας. Ταυτόχρονα, αν και αποτελεί μεμονωμένο εύρημα μέχρι σήμερα, θέτει σε αμφισβήτηση την επικρατούσα άποψη ότι η πόλη κατοικήθηκε για πρώτη φορά στον 9ο αι. π.Χ.

ΟΙ ΝΕΚΡΟΙ ΚΑΙ ΤΑ ΚΤΕΡΙΣΜΑΤΑ ΤΟΥΣ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΔΥΟ ΜΥΚΗΝΑΪΚΩΝ ΤΑΦΩΝ ΑΠΟ ΤΑ ΓΛΥΚΑ ΝΕΡΑ

ΕΙΡΗΝΗ ΒΡΕΤΤΟΥ¹

1. Εφορεία Αρχαιοτήτων Ανατολικής Αττικής (πρώην Β' ΕΠΚΑ)

Την περίοδο 2007-2008 ερευνήθηκαν στη θέση Φούρεζι των Γλυκών Νερών δύο θαλαμοειδείς τάφοι της Μυκηναϊκής περιόδου. Ανήκουν στο πολύ σημαντικό μυκηναϊκό νεκροταφείο που έχει εντοπιστεί στην περιοχή από τις αρχές της δεκαετίας του 1990 και που έκτοτε δε σταματά να μας δίνει νέα ευρήματα και πληροφορίες. Οι συγκεκριμένοι τάφοι βρέθηκαν ασύλητοι. Τα ευρήματά τους εμφανίζουν τα τυπικά χαρακτηριστικά των τάφων της Μυκηναϊκής εποχής: πολλαπλές ταφές, κτερισμένες με προσωπικά αντικείμενα των νεκρών και προσφορές των συγγενών τους. Η κτερίση των νεκρών σχετίζεται άμεσα με το φύλο, την ηλικία θανάτου και το επάγγελμα ή την κοινωνική τους θέση. Η σχέση αυτή έχει βοηθήσει πολλές φορές την έρευνα στην αναγνώριση στοιχείων για την ταυτότητα του νεκρού με βάση τα κτερίσματά του. Στην περίπτωση των δύο αυτών τάφων από τα Γλυκά Νερά, η ταυτοποίηση του φύλου και της ηλικίας θανάτου των ατόμων αποτελεί ασφαλή αφετηρία για τη βαθύτερη διερεύνηση της σχέσης νεκρών και κτερισμάτων και την επαλήθευση ή μη των συμπερασμάτων που η μέχρι τώρα έρευνα έχει εξαγάγει.

ΛΟΦΟΣ ΖΑΓΑΝΙ: ΠΡΟΚΑΤΑΡΚΤΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗ ΜΕΛΕΤΗ ΤΗΣ ΚΕΡΑΜΙΚΗΣ

ΛΙΑ ΔΑΓΛΑ¹

1. *Διεύθυνση Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων*

Η έρευνα στο λόφο Ζάγανι, στο βόρειο άκρο της περιοχής του νέου Διεθνούς Αερολιμένα Αθηνών, αποκάλυψε μια σημαντική θέση της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού κοντά στην ανατολική ακτή της Αττικής. Στο λόφο ανασκάφηκαν δύο οχυροί οικισμοί: ο μεγαλύτερος στην υψηλότερη κορυφή του και ένας ακόμη στη χαμηλότερη, που βρίσκεται σε κοντινή απόσταση στα νοτιοανατολικά. Οι οικισμοί φαίνεται ότι εγκαταλείφθηκαν κατά τη διάρκεια της Πρωτοελλαδικής περιόδου.

Η μελέτη της κεραμικής από τη θέση αναμένεται να φωτίσει τη μετάβαση από την 4η στη 3η χιλιετία π.Χ., καθώς επίσης και τις πρώτες φάσεις της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού στην πλευρά αυτή της Αττικής. Η ανακοίνωση θα παρουσιάσει τα κύρια χαρακτηριστικά της εξαιρετικά θραυσμένης σωζόμενης κεραμικής και τα σχήματα που αναγνωρίζονται, με βάση τα διαγνωστικά όστρακα (χειίλη, βάζεις, λαβές). Επίσης, θα παρουσιαστούν τα προκαταρκτικά συμπεράσματα σε ό,τι αφορά τις επιροές και τις επαφές που μαρτυρά η κεραμική.

ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΑ ΙΧΝΗ ΣΤΗΝ ΚΗΦΙΣΙΑ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΔΡΙΒΑΣ¹, ΑΘΗΝΑ ΜΑΝΙΚΗ²

1. *Ανεξάρτητος ερευνητής.*

2. *Πανεπιστήμιο Αθηνών, υποψηφια διδάκτωρ / Γενικά Αρχεία του Κράτους*

Το οικόπεδο στη συμβολή των οδών Αχαρνών και Τατοΐου στην Κηφισιά ανασκάφηκε την άνοιξη/καλοκαίρι του 2007 στο πλαίσιο οικοδομικής χρήσης από την εταιρεία ΜΕΛΚΑ ΑΕ, υπό την επίβλεψη της Εφορείας Αρχαιοτήτων Ανατολικής Αττικής (πρώην Β' ΕΠΚΑ). Υπήρξε έντονη διατάραξη των στρωμάτων σε αρκετό βάθος, γεγονός που οφείλεται και σε βομβαρδισμό του σημείου κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Πέρα από κεραμική νεότερων χρόνων, που εντοπίστηκε στα ανώτερα στρώματα, εντοπίστηκαν αμιγείς ομάδες κεραμικής προϊστορικών χρόνων, που χρονολογούνται στην Πρωτοελλαδική Ι και στην πρώιμη Πρωτοελλαδική ΙΙ. Η κεραμική προήλθε από στρώματα αμμώδους υφής με έντονη την παρουσία ασβεστωδών σχηματισμών, λόγω νεροσυρμών. Τα εν λόγω στρώματα δεν εκτείνονταν σε μεγάλη έκταση. Η κεραμική, ως επί το πλείστον χονδροειδής, είχε ως χαρακτηριστικά σχήματα τα «cheesepots» και τις σαλτσιέρες (yellow-blue mottled). Παράλληλα, εμφανίστηκε πυκνό στρώμα από κροκαλοπαγείς λίθους. Είναι πιθανό να πρόκειται για παρασυρμένο αρχιτεκτονικό υλικό από τις τοπικές νεροσυρμές. Λόγω της αποσπασματικής ανασκαφής και των έντονων αναταράξεων/παρεμβάσεων τόσο κατά την αρχαιότητα όσο και κατά τη σύγχρονη εποχή, δεν αποκλείεται η πιθανότητα να υπήρχε σε εγγύτητα κάποιο αρχιτεκτονικό σύνολο.

Η ανακοίνωση θα περιλαμβάνει κατά κύριο λόγο την παρουσίαση της κεραμικής των προϊστορικών στρωμάτων. Τέλος, θα επιχειρηθεί ανασύσταση του χώρου κατά την περίοδο αναφοράς στο βαθμό που αυτό είναι εφικτό.

MYCENAEAN POTTERY FROM MINE NO. 3 AT THORIKOS, LAVRION: A PETROGRAPHIC STUDY

WILLIAM D. GILSTRAP¹, PETER M. DAY², ELEFThERIA KARDAMAKI³

1. *University of Sheffield.* 2. *University of Sheffield.* 3. *Independent scholar.*

Recent analytical approaches to Mycenaean pottery have made significant progress in identifying production locations and exchange patterns in key areas around the Saronic Gulf. Such work has characterised a popular fabric produced in Attica which has its origin in the area of Alimos. It is now of great significance to examine the range of fabrics present at a variety of Attic sites and this paper makes the important step of investigating a major site on the eastern seaboard, that of Mine no. 3 at Thorikos, located to the west of the Theatre on the Velatouri Hill.

Penelope Mountjoy's excellent study and publication of the ceramic assemblage dating from Transitional LH IIIB2/LH IIIC early-IIIC middle is important in terms of our understanding of regional chronology and interaction. Through her research, she has suggested typological links to a wide range of significant Mycenaean centres and settlements. Taking this as our cue, a selection of the LH IIIB2/LH IIIC early pottery studied by Mountjoy has been examined using thin section petrography and compared with previously studied contemporary ceramic assemblages from around the Attic region and beyond.

This paper reports the results of the petrographic study and highlights the production origin of several vessel types. Furthermore, when placed into a wider Attic regional setting, including data from significant excavations on and in the immediately surrounding area of the Athenian Acropolis, at Eleusis and Kontopigado Alimou, the pottery from Thorikos provides important insights into the production and circulation of vessels from a range of types, thus providing the foundation for examining the prospects of identifying new Attic potting centres.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΣΤΟ ΑΙΓΑΙΟ: ΤΟ ΗΛΕΚΤΡΟ ΣΤΗ ΜΥΚΗΝΑΪΚΗ ΑΤΤΙΚΗ

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΖΥΓΟΥΡΗΣ¹

1. *Υπουργείο Παιδείας*

Στο μυκηναϊκό κόσμο δεν είναι διόλου ασυνήθιστη η εύρεση τεχνέργων μη αιγαιακής προέλευσης. Η μελέτη των παραμέτρων της προμήθειας και των νοηματοδοτήσεων τέτοιων αντικειμένων αποτελεί ένα γόνιμο πεδίο προβληματισμού. Ωστόσο, είναι βασικό να μην εξετάζονται τα 'εξωτικά' αντικείμενα βάσει μόνον της προέλευσής τους αλλά να εντάσσονται στο γενικότερο πλαίσιο του πολιτισμού στο οποίο φιλοξενούνται. Ένα από τα υλικά εισαγωγής στην Υστεροελλαδική Αττική υπήρξε το ήλεκτρο, το οποίο σύμφωνα με έγκυρες μεθόδους ανάλυσης προέρχεται, οπουδήποτε αυτό βρέθηκε στη Μεσόγειο, είτε από το χώρο της βόρειας Ευρώπης είτε από τη Σικελία. Προκειμένου να διασαφηνιστούν οι επαφές της Ατ-

τικής με περιοχές πέραν του Αιγαίου, αλλά και η θέση της στο μυκηναϊκό κόσμο, είναι σημαντικό να διερευνηθούν τόσο τα εκεί εισηγμένα ευρήματα από ήλεκτρο καθαυτά όσο και το αρχαιολογικό περιβάλλον στο οποίο ανευρίσκονται. Τέχνηργα κατασκευασμένα από την απολιθωμένη ρητίνη έχουν έρθει στο φως σε έξι μόνο θέσεις στην Αττική· παρατηρείται ότι στις τέσσερις για τις οποίες υπάρχουν επαρκή στοιχεία – σε μία ΥΕ ΙΙΑΑ1 ταφή στην Αθηναϊκή Αγορά, σε μία ταφή στο Κουκάκι, επίσης της ΥΕ ΙΙΑΑ περιόδου, στο ΥΕ ΙΙΙΒ θολωτό τάφο του Μενιδίου και σε δύο τάφους της ΥΕ ΙΙΙΓ νεκρόπολης της Περατής – το ήλεκτρο, συγκριτικά με τα υπόλοιπα ευρήματα του υλικού της υστεροελλαδικής Ελλάδας, τα οποία ήταν κυρίως σφαιρικές ψήφοι, έχει χρησιμοποιηθεί κατά ένα διακριτό τρόπο για την ένθεση δακτυλιδιών ή την κατασκευή ιδιόμορφων χαντρών. Επομένως, το ήλεκτρο αποτελεί ένα υλικό διαφορετικής θεώρησης για τους κατοίκους της Αττικής κατά την Ύστερη Εποχή του Χαλκού και η μελέτη του αναδεικνύει ορισμένες τοπικές εκφάνσεις του πολιτισμού της περιόδου.

ΝΕΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ‘ΟΙΚΙΑ ΤΟΥ ΑΚΑΔΗΜΟΥ’

ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΣ¹

1. Εφορεία Αρχαιοτήτων Αθηνών (πρώην Γ' ΕΠΚΑ)

Το αψιδωτό προϊστορικό κτίσμα, το οποίο ο ανασκαφέας του Φοίβος Σταυρόπουλος ονόμασε ‘Οικία του Ακαδήμου’, είναι το αρχαιότερο οικοδόμημα της ευρύτερης περιοχής Αθηνών το οποίο σώζει όλη ουσιαστικά την κάτοψή του. Από την αποκάλυψή του το 1956 έως σήμερα είναι γνωστό στην έρευνα μόνον από μία σύντομη ανασκαφική έκθεση, ένα μικρό γραμμικό σχέδιο και πέντε φωτογραφίες. Δύσκολα επομένως είναι δυνατόν να σταθμιστεί η σημασία του στα πλαίσια της έρευνας για την προϊστορική Αττική. Από τα περισσότερα εγχειρίδια και συνόψεις απουσιάζει.

Ένας πρόσφατος καθαρισμός του επέτρεψε αφενός την εκπόνηση μίας κάτοψης λίθου προς λίθο, αφετέρου οδήγησε στον εντοπισμό ενός άσκαφου λάκκου στο εσωτερικό του. Τα αγγεία που ο λάκκος περιείχε ανήκουν στην βαθμίδα ‘Καστρί-Λευκαντί Ι’ και οι συνθήκες εύρεσής τους προκαλούν σε ερμηνευτική συζήτηση, η οποία θα ήταν δυνατόν να φθάσει έως και στην σπονδική-τελετουργική.

ΠΡΩΤΟΕΛΛΑΔΙΚΟ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ ΚΑΙ ΛΙΘΟΣΩΡΟΣ ΣΤΑ ΑΣΤΕΡΙΑ ΓΛΥΦΑΔΑΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ ΚΑΖΑ-ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ¹

1. *Επίτιμη Έφορος Αρχαιοτήτων*

Σε απόσταση μόλις 30 μ. από ένα κλειστό ορμίσκο της ανατολικής ακτής του Σαρωνικού έχει εντοπιστεί και ανασκάπτεται υπό την αιγίδα της Αρχαιολογικής Εταιρείας εκτεταμένο νεκροταφείο της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού. Πρόκειται για συστάδες θαλαμωτών τάφων που έχουν διανοιχτεί στο φυσικό βράχο της περιοχής και αναπτύσσονται στην πλαγιά χαμηλού λόφου. Μεγάλου μήκους περίβολος, τεθλασμένης πορείας, ορίζει το νεκροταφείο από την πλευρά της θάλασσας.

Στην ανατολική του πλευρά διαπιστώθηκε ευρύτατος λάκκος, η αρχική χρήση του οποίου φαίνεται ότι ήταν εργαστηριακή. Σε δεύτερη φάση έχει χρησιμοποιηθεί για την απόθεση μεγάλου αριθμού αγγείων (υπολογίζεται ότι ξεπερνούν τα 250) και άλλων μικροεργαλείων, μάλλον στο πλαίσιο ταφικών τελετουργιών. Τον εν λόγω λάκκο πλήρωνε παχύ στρώμα λιθολογήματος, το οποίο περιείχε άφθονη κεραμική, όστρεα, λίθινα εργαλεία, οψιανούς και θραύσματα λιθαργύρου.

Με παρόμοιο υλικό έχει σχηματιστεί χαμηλός λιθοσωρός, ορατός ανά τους αιώνες, που εντοπίζεται σε μικρή απόσταση από το νεκροταφείο. Φαίνεται δε ότι πρόκειται για υλικό δευτερογενούς απόρριψης κατόπιν καθαρισμού κάποιου γειτονικού εργαστηριακού χώρου.

ΑΝΑΖΗΤΩΝΤΑΣ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΜΕΤΑΒΟΛΗΣ ΚΑΤΑ ΤΑ ΤΕΛΗ 3ΗΣ ΧΙΛΙΕΤΙΑΣ Π.Χ.: ΠΑΡΑΚΤΙΕΣ ΛΕΚΑΝΕΣ / ΥΓΡΟΤΟΠΟΙ ΤΗΣ ΛΑΥΡΕΩΤΙΚΗΣ

ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΛΛΙΩΡΑΣ¹, ΑΝΔΡΕΑΣ ΚΑΠΕΤΑΝΙΟΣ², ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΟΠΟΥΛΟΣ³

1. *Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Σχολή Μηχανικών Μεταλλείων-Μεταλλουργών.* 2. *Εφορεία Αρχαιοτήτων Ανατολικής Αττικής (πρώην Β' ΕΠΚΑ).* 3. *Εθνικό Μετσόβιο Πολυτεχνείο, Σχολή Μηχανικών Μεταλλείων-Μεταλλουργών*

Η Ολόκαινος εποχή αποτελεί εξέλιξη της Πλειστοκαινικής και συνεχίζεται μέχρι σήμερα. Κατά την διάρκεια του Ολόκαινου η άνοδος της στάθμης της θάλασσας καθώς και οι κατακόρυφες μετακινήσεις του στερεού φλοιού της γης (λόγω τεκτονισμού ή άλλων αιτιών) είχαν ως αποτέλεσμα την ανάδυση ή κατάδυση των ακτών. Κύριο κλιματικό χαρακτηριστικό αυτής της περιόδου αποτελεί η λεγόμενη Ολοκαινική Υψίθερμος Περίοδος (Holocene Thermal Optimum), κατά την οποία το κλίμα σε παγκόσμιο επίπεδο έγινε θερμότερο.

Η παρούσα έρευνα αποσκοπεί στην επεξεργασία και μελέτη πολυ-επιστημονικών δεδομένων και στοιχείων που ενδέχεται να συνδέονται με διακεκριμένα συμβάντα σημαντικών περιβαλλοντικών μεταβολών κατά το Ανώτερο Ολόκαινο. Επιπρόσθετο αντικείμενο θα αποτελέσει η συσχέτιση των παραπάνω με κλιματικές ή άλλες ευρύτερες περιβαλλοντικές αλλαγές, καθώς και οι πιθανές επιπτώσεις τους στις σύγχρονες τους ανθρώπινες κοινωνίες.

Περιοχές αναφοράς θα αποτελέσουν οι παράκτιες λεκάνες της Λαυρεωτικής χερσονήσου (Θορικός, Λιμάνι Πασά, Λεγραινά, Χάρακας, Ανάβυσσος), ενώ θα πραγματοποιηθεί συνδυαστική χρήση: (i) στρωματογραφικών δεδομένων μέσω κρουστικών δειγματοληπτών (direct push), (ii) γεωφυσικών διασκοπήσεων (τομές γεωηλεκτρικής τομογραφίας και χάρτες ηλεκτρικής αγωγιμότητας) και (iii) συναφών αρχαιολογικών ευρημάτων (αξιολογήση γειτονικών θέσεων αρχαίων υλικών καταλοίπων, καθώς και αυτών που σχετίζονται άμεσα με τις θέσεις δειγματοληψίας).

THE MYCENAEAN SETTLEMENT IN KONTOPIGADO, ALIMOS. THE HABITATION LEVELS AND THE POTTERY SEQUENCE

ELINA KARDAMAKI¹

1. Independent scholar

The Mycenaean settlement at Kontopigado is situated 5 km south of the Acropolis. It consisted of separate residential units and in its direct vicinity a unique installation has been recently discovered. At least three habitation levels have been recognised in the settlement before its final abandonment in LH IIIC early, while Mycenaean pottery of LH IIB/LH IIIA1 and LH IIIA2 date is also frequent. Of special interest is the intermediate level that represents an extensive destruction horizon with many pots in situ. The examination of the pottery highlights various aspects, such as the relation to Athens and the East Aegean or the existence of a local pottery style that is most obvious on the painted wares.

The settlement at Kontopigado offers a rare case within Attica of a Mycenaean settlement with subsequent occupation levels and stratified deposits. One of the main aims of the ongoing research, from which the preliminary results will be presented, wishes to establish an internal pottery sequence in an attempt to link the various occupation and destruction levels of Kontopigado with those occurring in Athens, Attica and other regions as well (Argolid, Corinth and Aigina). One aspect of particular interest concerns the apparent absence or rarity in Kontopigado of pottery types that are characteristic for the 13th century BC and it will be further discussed whether this phenomenon reflects an actual drawback in Athens or a pottery regionalism.

ΕΠΙΜΗΚΕΣ ΤΑΦΙΚΟ ΟΡΥΓΜΑ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΤΗΣ ΣΑΛΑΜΙΝΑΣ

ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΙΑ ΚΑΤΤΟΥΛΑ¹

1. Εφορεία Αρχαιοτήτων Δυτικής Αττικής, Πειραιώς και Νήσων (πρώην ΚΣΤ' ΕΠΚΑ)

Εντός του ιστορικού κέντρου της πόλης της Σαλαμίνας αποκαλύφθηκε σε σωστική ανασκαφή επίμηκες κιβωτιόσχημο ταφικό όρυγμα μεγάλου μήκους (6,80 μ.) καθώς και κτιστός τάφος στην ίδια κατεύθυνση (από Δ προς Α). Το όρυγμα είχε δύο φάσεις χρήσης. Το δυτικό τμήμα, μήκους 2,80 μ., περιείχε έναν ιδιαίτερα συμπαγή σωρό οστών περίπου 30 ατόμων και 20 αγγείων, που τοποθετούν την αρχή της χρήσης του στη μετάβαση από την Πρωτοελλαδική ΙΙΙ στην Μεσοελλαδική Ι, αλλά ο κύριος όγκος τους χρονολογείται στα τελευταία χρόνια της Μεσοελλαδικής εποχής. Το ανατολικό τμήμα, μήκους (4,00 μ.), περιείχε εμφανώς χαλαρότερη επίχωση με διάσπαρτα οστά και σχετικά λίγη κεραμική. Τμήμα του τελευταίου σκελετού βρέθηκε κατά χώραν κτερισμένος με δύο αγγεία της Υστεροελλαδικής Ι εποχής. Ο κτιστός τάφος περιείχε συσσωρευμένα οστά και τον τελευταίο αρθρωμένο σκελετό κατά χώραν με κτερίσματα του τέλους της ΜΕ- αρχών της ΥΕ εποχής. Εύρημα αυτής της εποχής αποκαλύπτεται για πρώτη φορά στην πόλη της Σαλαμίνας και ανατρέπει τα μέχρι σήμερα δεδομένα για την αρχή της κατοίκησης αυτής της θέσης.

ΝΕΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΑΤΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΥΒΟΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΩΙΜΗ ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ, ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ ΤΟΥ ΠΡΩΤΟΕΛΛΑΔΙΚΟΥ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟΥ ΣΤΑ ΝΕΑ ΣΤΥΡΑ ΕΥΒΟΙΑΣ

ΜΑΡΙΑ ΚΟΣΜΑ¹

1. Εφορεία Αρχαιοτήτων Ευβοίας (πρώην ΙΑ' ΕΠΚΑ)

Η θαλάσσια περιοχή του νότιου Ευβοϊκού, οριοθετούμενη από τις ανατολικές ακτές της Αττικής και τις δυτικές της Εύβοιας, είναι περιβαλλοντικά ευνοημένη, καθώς πλήθος φυσικών, υπήνεμων όρμων δημιουργούν ασφαλή αγκυροβόλια, την ύπαρξη των οποίων είχαν εκτιμήσει οι προϊστορικοί άνθρωποι. Η εξασφάλιση ασφαλούς διάπλου μέσω της συγκεκριμένης θαλάσσιας διαδρομής κατά τη διάρκεια της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού, εννόησε την επικοινωνία, οδηγώντας στην ανάπτυξη θέσεων που διατάσσονται κατά ζεύγη στις ακτές της Αττικής και της Εύβοιας.

Στις ευβοϊκές ακτές, απέναντι σχεδόν από τον όρμο του Μαραθώνα, με τις σημαντικές θέσεις της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού, αναπτύχθηκε ένας παράλιος οικισμός της ίδιας εποχής που εκτείνεται λίγο νοτιότερα της θέσης που σήμερα καταλαμβάνει ο σύγχρονος οικισμός των Νέων Στύρων. Έως πρόσφατα τα μοναδικά δεδομένα για αυτόν τον οικισμό προέρχονταν από επιφανειακές έρευνες ενώ, σύμφωνα με μαρτυρίες, από την ίδια θέση προέρχονται τρία μαρμάρινα κυκλαδικά ειδώλια κανονικού τύπου, που ήρθαν στο φως ως τυχαία ευρήματα στα τέλη του 19ου αιώνα.

Αντικείμενο της παρούσας ανακρίσεως αποτελούν οι προβληματισμοί που δημιουργήθηκαν από την ανασκαφή μίας μικρής συστάδας κτιστών λακκοειδών τάφων της Πρωτοελλαδικής ΙΙ περιόδου που εντοπίστηκαν στη συγκεκριμένη θέση. Από

άποψη τυπολογίας οι τάφοι διαφοροποιούνται από όλα τα παραδείγματα που έως σήμερα έχουν εντοπιστεί εντός των γεωγραφικών ορίων της Εύβοιας και από αντίστοιχα παραδείγματα των νησιών των Κυκλάδων ενώ, αντιθέτως, παρουσιάζουν στενότερες τυπολογικές ομοιότητες με τους προγενέστερους χρονικά τάφους στο Τσέπι του Μαραθώνα. Οι κυκλαδικές επιδράσεις που παρατηρούνται σε πολλά από τα κτερίσματα των τάφων δεν προκαλούν κατάπληξη, δεδομένης της παρουσίας σε θέσεις της Εύβοιας ευρημάτων με σαφείς υφολογικές επιδράσεις από τις Κυκλάδες, φαινόμενο που παρατηρείται με την ίδια ένταση και σε θέσεις της αντίστοιχης περιόδου από την Αττική.

ΟΙ ΟΣΤΕΪΝΟΙ ‘ΧΡΩΜΑΤΟΤΡΙΠΤΕΣ’ ΤΗΣ ΠΡΩΤΟΕΛΛΑΔΙΚΗΣ ΠΕΡΙΟΔΟΥ

ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΟΥΦΟΒΑΣΙΛΗΣ¹

1. Έκτακτος αρχαιολόγος, Αρχαιολογική Εταιρεία

Οι λεγόμενοι ‘χρωματοτρίπτες’, άλλοτε οστέινοι και άλλοτε λίθινοι-μαρμάρινοι, αποτελούν ιδιαίτερη κατηγορία ευρημάτων. Η μελέτη τους έχει ήδη προσφέρει πληροφορίες για τις επαφές τής προϊστορικής Αττικής με άλλες περιοχές του Αιγαίου και κυρίως, των Κυκλάδων, ενώ υπάρχουν ενδείξεις αλληλεπίδρασης και με άλλες, περισσότερο απομακρυσμένες, περιοχές.

Παρά την ειδική σημασία τους και παρά το γεγονός ότι οι χρωματοτρίπτες (οι οποίες βασικά εντοπίζονται σε τάφους της ΠΕ II, αλλά και της ώριμης ΠΕ I περιόδου) επιτρέπουν την καλλιέργεια της υπόνοιας ότι κατά το παρελθόν είχαν αξιοποιηθεί σε τελετουργικές πράξεις, υπάρχει ακόμη αρκετό προσφερόμενο πεδίο έρευνας.

Μέχρι και σήμερα, η ακριβής χρήση τους δεν είναι βέβαιη, γεγονός που μεταφέρεται και στην ορολογία (ασάφειες, διαφορετικοί όροι) με την οποία περιγράφεται κάθε φορά το εύρημα στην ελληνική και διεθνή βιβλιογραφία. Δεν είναι άραγε ενδεικτικό ότι ο ελληνικός όρος (‘χρωματοτρίπτης’) παρουσιάζει εννοιολογική απόκλιση από τον διεθνή όρο (‘palette’); Αντίστοιχα, και οι εγχώριες επίσημες καταγραφές του ευρήματος παρουσιάζουν μεταξύ τους μικρές ή μεγαλύτερες διαφοροποιήσεις.

Πρόθεση της ανακοίνωσης είναι να αποτελέσει συμβολή στη μελέτη των πρωτοελλαδικών χρωματοτριπτών, με βάση αττικά και άλλα δείγματα.

THE THOLOS TOMBS OF ATTICA: AN EVOLUTION OF THE LOCAL MIDDLE HELLADIC TUMULUS OR A LATE HELLADIC IMPORT?

DIMITRIOS ATH. KOUSOULAS¹

1. Rheinische Friedrich-Wilhelms Universität, Bonn, Germany

This paper is intended to examine the Attic tholos tombs on the basis of their historical and architectural context. The four known tholos tombs of Attica were found in Thorikos, Acharne (Menidi) and Marathon. The two tholos tombs in Thorikos were first investigated by Valerios Stais, in 1890 and 1893, and later studied by an expedition of the Belgian School at Athens. The tholos tomb in Marathon was first mentioned by Georgios Sotiriadis, whereas the monument in Acharne is known since 1872. The architectural form of these four monuments indicates not only a close similarity to other tholos tombs of the Greek mainland, but also a transitive phase within the Attic tomb-architecture. In this paper, the dimensions, place and form of the Attic tholos tombs are examined, in comparison to the equivalent information concerning the earlier Attic or Mycenaean nearby tombs.

ΙΖΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΗ ΘΕΩΡΗΣΗ ΚΕΡΑΜΙΚΗΣ ΑΠΟ ΤΟΝ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΟ ΟΙΚΙΣΜΟ ΤΟΥ ΖΑΓΑΝΙΟΥ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΜΙΧΑΛΟΠΟΥΛΟΣ¹, ΦΩΤΕΙΝΗ ΠΟΜΟΝΗ-ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ², ΜΑΡΙΑ ΤΣΙ-ΠΟΥΡΑ-ΒΛΑΧΟΥ³

1. Εφορεία Αρχαιοτήτων Αθηνών (πρώην Γ' ΕΠΚΑ). 2. Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τομέας Στρωματογραφίας-Παλαιοντολογίας. 3. Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τομέας Ορυκτολογίας.

Η παρουσίαση αφορά στην ιζηματολογική μελέτη δειγμάτων κεραμικής προερχόμενης από τον προϊστορικό οικισμό του Ζαγανίου στη ΝΑ Αττική. Η εν λόγω μελέτη πραγματοποιήθηκε σε αδιάγνωστα τεμάχια αγγείων της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού (2800-2500 π.Χ.), προερχόμενα από χρονολογημένα στρώματα της ανασκαφής. Συνολικά εξετάστηκαν 50 δείγματα από τον αρχαίο οικισμό καθώς και τομές δειγμάτων από ψημένο ντόπιο πηλό (προπλάσματα).

Τα αρχαία δείγματα παρασκευάστηκαν στο εργαστήριο της Βρετανικής Αρχαιολογικής Σχολής και τα σύγχρονα στο Ερευνητικό Κέντρο Δημόκριτος. Το υλικό ταξινομήθηκε σε ομάδες με βάση το μέγεθος των μη πλαστικών συστατικών, της υφής, του ποσοστού συμμετοχής των οργανικών υλικών, της απόχρωσης του πηλού, της παρουσίας ή μη επιχρίσματος στις όψεις τους, της ομοιομορφίας ή διχρωμίας του πηλού και της συμμετοχής τριμμένου παλαιότερου κεραμιδιού. Ακολούθησε η μελέτη των αρχαίων δειγμάτων και των προπλάσμάτων σε πετρογραφικό πολωτικό μικροσκόπιο, η ποσοτική χημική ανάλυση σε ηλεκτρονικό μικροσκόπιο σάρωσης εφοδιασμένο με μικροαναλυτή ακτίνων Χ (SEM) και η ποιοτική ανάλυση ορισμένων δειγμάτων με τη μέθοδο της περιθλασιμετρίας ακτίνων Χ (XRD). Τέλος, από την σύγκριση των παραπάνω καθώς και των γραφημάτων των αναλύσεων της περιθλασιμετρίας, της ηλεκτρονικής σάρωσης με διαγράμματα, της επί της % ποσοστιαίας αναλογίας των χημικών στοιχείων που προσδιορίστηκαν στα

δείγματα, το μικροφωτογραφικό υλικό από το πολωτικό μικροσκόπιο και το ηλεκτρονικό μικροσκόπιο σάρωσης, προέκυψαν σημαντικά συμπεράσματα που αφορούν στην προέλευση της πρώτης ύλης που χρησιμοποιήθηκε για την κατασκευή των αγγείων.

Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ ΚΑΤΑ ΤΗ ΜΥΚΗΝΑΪΚΗ ΕΠΟΧΗ

ΣΟΦΙΑ ΜΠΑΜΠΟΥΣΗ¹

1. Ανεξάρτητη ερευνήτρια.

Η περιοχή της Αττικής δεν παρουσιάζει μία ενιαία κοινωνικο-οικονομική κατάσταση την περίοδο που εξετάζουμε. Η πόλη της Αθήνας δεν είχε ποτέ τον απόλυτο έλεγχο στην περιοχή, η οποία φαίνεται διαιρεμένη σε περιοχές πολιτικά αυτόνομες. Η αιτία αυτής της κατάστασης δεν είναι ξεκάθαρη, αλλά φαίνεται ότι η γεωγραφική διαμόρφωση και το οικονομικό δυναμικό της κάθε περιοχής έπαιξαν καθοριστικό ρόλο.

Η πρώτη περιοχή είναι το λεκανοπέδιο της Αθήνας και η δυτική ακτή, μία περιοχή που περιγράφεται βόρεια-βορειοδυτικά από το Αιγάλεω και την Πάρνηθα και ανατολικά από τον Υμηττό. Μία επιπλέον διαίρεση της περιοχής αυτής δεν φαίνεται απαραίτητη, καθώς η δυτική ακτή φαίνεται να είναι η προέκταση της Αθήνας προς την θάλασσα.

Στην Αθήνα (Ακρόπολη) παρατηρείται ήδη από την ΥΕ II η εγκαθίδρυση μιας εξουσίας (ανακτορική κεραμική, Acropolis Burnished Ware, χρήση του νεκροταφείου της Αγοράς), που όμως φαίνεται να αποδυναμώνεται από την ΥΕ IIIA2, σε αντίθεση με την ανάπτυξη άλλων σημαντικών οικισμών στην Αττική, όπως το Μενίδι στην ευρύτερη περιοχή της Αθήνας και τα Σπάτα στα Μεσόγεια.

Η πεδιάδα των Μεσογείων είναι μία περιοχή με ξεκάθαρα σύνορα, της οποίας η σημασία έγκειται από τη μία στην πολύ εύφορη γη και από την άλλη στην ανατολική ακτή, προικισμένη με κόλπους εύκολης πρόσβασης. Στις πρώτες φάσεις της μυκηναϊκής περιόδου σημαντικότερος οικισμός φαίνεται να είναι η Βραυρώνα, που όμως χάνει προοδευτικά την θέση της από την ΥΕ IIIB1, σε αντίθεση με τα Σπάτα που, λόγω της θέσης του οικισμού στο κέντρο της εύφορης πεδιάδας, γίνεται το σημαντικότερο κέντρο των Μεσογείων.

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΠΡΩΤΟΕΛΛΑΔΙΚΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣ ΣΤΟ ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟ ΑΤΤΙΚΗΣ

ΕΛΕΝΗ ΜΠΑΝΟΥ¹

1. Εφορεία Αρχαιοτήτων Αθηνών (πρώην Γ' ΕΠΚΑ)

Κατά τη διάρκεια των σωστικών ανασκαφών που διενεργήθηκαν από την πρώην Β' ΕΠΚΑ, στο πλαίσιο κατασκευής του πολυαναμενόμενου ΧΥΤΑ Γραμματικού, εντοπίστηκαν κατάλοιπα χρήσεως του χώρου από την Πρώιμη Εποχή του Χαλκού μέχρι και τον 8ο αι. μ.Χ. Τα πρωτοελλαδικά στοιχεία περιορίζονται σε μία μεγάλη κυκλική λίθινη κατασκευή, της οποίας όμως η χρήση παραμένει δυσερμηνεύτη. Πάντως, δεν μπορεί να αποκλεισθεί και η ταφική χρήση, αφού η κατασκευή περιβάλλει τάφους με χριστιανικές μεν ταφές, οι οποίοι όμως φαίνεται να χρησιμοποιήθηκαν από τους χριστιανούς σε δεύτερη χρήση. Από την κατασκευή έχει προέλθει αρκετή κεραμική της Πρωτοελλαδικής περιόδου και ορισμένα εργαλεία του ίδιου χρονολογικού ορίζοντα. Το ενδιαφέρον της κυκλικής κατασκευής έγκειται στη μοναδικότητά της για την Αττική, ενώ, φυσικά, ανακαλεί τους λίθινους μανδύες των πρωτοελλαδικών κυκλικών τάφων στο Νυδρί Λευκάδος. Αν πρόκειται για τύμβο, υπήρξε άραγε το πρότυπο για τους μεσοελλαδικούς τύμβους του Βρανά στον Μαραθώνα, που βρίσκονται λίγα χιλιόμετρα νοτιότερα;

AESTHETICS OF UNIFORMITY AND DIVERSITY IN PERSONAL ADORNMENT: GLASS AND FAIENCE ORNAMENTS IN ATTICA DURING THE PRINCIPAL MYCENAEAN PERIOD

ΚΑΛΛΙΟΠΕ ΝΙΚΙΤΑ¹

1. University of Nottingham

This work examines the manufacturing technology, burial deposition and spatial distribution of glass and faience ornaments in Attica during LH IIIA-B. Emphasis is given on the glass and faience assemblages of the tholos tomb at Menidi and the chamber tombs at Spata owing to their large quantity and outstanding quality, their morphological standardization and decorative multiplicity. An entirely fresh study after the old publications of the Menidi tholos by H.G. Lolling (1880) and Spata chamber tombs by B. Haussulier (1878) has yielded significant information on the manufacturing technology of Mycenaean glass beads and relief plaques. A comparative study with vitreous ornaments from cemeteries in the broader region of Attica (Athens, the Athenian Agora, Brauron, Varkiza-Vari, Voula-Alyki, Kalamaki, Eleusis) reveals both standardization and particular predilection in the use of characteristic types of vitreous ornaments. Amongst the most significant results are: a) the identification of a wide range of glass colours and bead forms, b) a characteristic mode of bead stringing (unparalleled as yet outside Attica), and c) a diverse repertoire of standardised motifs and designs decorating the moulded relief plaques. A reconstruction of specific technological aspects of Mycenaean glass and faience working is discussed and a proposed mobility of vitreous artefacts morphologically alien to the products of the Mycenaean glass industry is also illustrated. Ultimately, the paper aims to elucidate the use of vitreous

jewellery in personal adornment as this is set within the jewellery fashion trends and aesthetic preferences during the principal Mycenaean period.

RELIGIOUS GLYPTIC ICONOGRAPHY IN ATTICA: A COMPARISON WITH THE WIDER MYCENAEAN WORLD

JENNIFER PALMER¹

1. University of Birmingham, PhD candidate

The images engraved upon seals, rings, and their associated clay sealings constitute a valuable source of information regarding the religion of Late Bronze Age Aegean society. However, few seals and rings (and no sealings) bearing figurative scenes have been discovered in Attica, whilst even fewer display iconography that could be regarded as religious in character. This is in stark contrast to other comparably sized regions such as Boeotia and the Argolid, which have yielded numerous religious designs. This presentation outlines the scenes of a potentially religious nature discovered in Attica and provides justification for this interpretation. These artefacts include the unique 'matrix' from Eleusis and the so-called 'Minotaur Ring' from Athens. The details of the contexts in which these artefacts were found are examined and are compared with the contexts associated with similar artefacts found elsewhere in the Mycenaean world. Moreover, the possible place of manufacture of each artefact is discussed and an argument is put forward for regarding the Eleusis 'matrix' as being of Minoan origin. The probable uses of the artefacts and the potential relevance of the motifs to these uses are also addressed.

This presentation will finally aim to ascertain the extent to which the glyptic artefacts discovered in Attica correlate with the wider pattern of distribution of glyptic religious iconography. Differences will be accounted for, thus elucidating the relationship between Attica and the rest of the Mycenaean world.

Η ΚΑΤΑΘΕΣΗ ΕΙΔΩΛΙΩΝ ΣΕ ΜΥΚΗΝΑΪΚΟΥΣ ΤΑΦΟΥΣ ΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ: ΜΙΑ ΟΨΗ ΤΗΣ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑΣ ΤΟΥ ΘΑΝΑΤΟΥ

ΒΑΛΙΑ ΠΑΠΑΝΑΣΤΑΣΟΠΟΥΛΟΥ¹

1. Πανεπιστήμιο Αθηνών, υποψήφια διδάκτωρ

Τα ταφικά έθιμα και πρακτικές της Μυκηναϊκής περιόδου παρέχουν σημαντικές πληροφορίες, οι οποίες ενισχύουν τη γνώση μας σχετικά με την προσέγγιση και την κατανόηση του φαινομένου του θανάτου από τον προϊστορικό άνθρωπο. Παράλληλα, τα ανασκαφικά δεδομένα δίνουν μία εικόνα για την ιδεολογία που σχετίζεται με την μετά θάνατον ζωή αλλά και τη σχέση του νεκρού ατόμου με την κοινότητα, της οποίας υπήρξε μέλος. Μία ιδιαίτερη κατηγορία αντικειμένων που σχετίζονται έντονα με τις ταφικές πρακτικές της Μυκηναϊκής περιόδου αποτελούν και τα ειδώλια. Σε αρκετά μυκηναϊκά νεκροταφεία της Αττικής, όπως π.χ. στην Ελευσίνα, τη Βούλα, τη Σαλαμίνα, την αρχαία Αγορά και τον Θορικό παρατηρήθηκε κατάθεση ειδωλίων σε ταφές.

Στην παρούσα ανακοίνωση θα εξετάσουμε αυτήν την παρουσία των ειδωλίων στα μυκηναϊκά νεκροταφεία της Αττικής και θα επιχειρήσουμε να εντοπίσουμε τη σημασία της κατάθεσής τους στους τάφους. Θα ερευνήσουμε τη σχέση των ειδωλίων αυτών με τους διαφόρους τύπους τάφων, το φύλο των νεκρών που συνόδευαν (όταν αυτό είναι εφικτό), τη θέση τους μέσα στον τάφο σε σχέση με τους νεκρούς καθώς και άλλα στοιχεία των ειδωλίων, όπως οι τύποι τους αλλά και η κατάστασή, στην οποία διατηρήθηκαν με σκόπιμο ή τυχαίο τρόπο. Τέλος, θα προσπαθήσουμε να δώσουμε μία ή και περισσότερες ερμηνείες στην κατάθεση των μυκηναϊκών ειδωλίων στα νεκροταφεία της Αττικής με απώτερο σκοπό την ανίχνευση της ταφικής τους χρήσης στο πλαίσιο της ιδεολογίας του ευρύτερου μυκηναϊκού κόσμου, αλλά και στα στενότερα γεωγραφικά όρια της μυκηναϊκής Αττικής.

ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΩΙΜΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ ΣΤΟΝ ΓΕΡΑΚΑ

ANNA ΠΛΑΣΣΑΡΑ¹

1. Εφορεία Αρχαιοτήτων Ανατολικής Αττικής (πρώην Β' ΕΠΚΑ)

Κατά τη σωστική ανασκαφική έρευνα που πραγματοποιήθηκε το Νοέμβριο του 2013 στο πλαίσιο του έργου «Κατασκευή υπόγειας καλωδιακής γραμμής 150.000 Volts 'Κέντρο Υπερυψηλής Τάσης Παλλήνης-Γέρακας'» εντοπίστηκε στο τμήμα του έργου που διήλθε από το Β-ΒΑ τμήμα του κρηυγμένου αρχαιολογικού χώρου «Τον περί την πηγήν 'Γέρακα'» μεγάλο πλήθος ευρημάτων

Επί της οδού Έβρου, στο χαμηλό γήλοφο που εκτείνεται στα ανατολικά του ρέματος του Γέρακα, στο ανατολικό τμήμα του κρηυγμένου αρχαιολογικού χώρου και πλησίον της πηγής, εντοπίστηκαν σε έκταση μήκους 125 μ. και πλάτους 0,80-1,20 μ. εντός της τάφρου, διαδοχικά σημεία στα οποία αποκαλύφθηκαν αρχιτεκτονικά κατάλοιπα της Πρωίμης Εποχής του Χαλκού επί του στερεού εδάφους. Η ανασκαφή αποκάλυψε τμήματα υπόσκαφων κατασκευών και αποθέτη. Ο εντυπωσιακά μεγάλος

όγκος της κεραμικής που συλλέχθηκε, συγκριτικά με τη μικρή ανασκαφική έκταση, ανάγεται κυρίως στην ΠΕ I και ΠΕ II περίοδο και αντιπροσωπεύει ποικίλα σχήματα αγγείων, χαρακτηριστικών της εποχής.

Το κέντρο του Γέρακα βρίθκει ευρημάτων από τα οποία επιβεβαιώνεται η κατοίκηση κατά τους ιστορικούς χρόνους. Με τα νέα ευρήματα από την οδό Έβρου διευρύνεται ο αρχαιολογικός ορίζοντας, αναδεικνύοντας τη διαχρονικότητα της ανθρώπινης παρουσίας στην περιοχή, και εντάσσεται ο Γέρακας στο χάρτη της προϊστορικής κατοίκησης της Αττικής.

ΤΟ ΚΕΡΑΜΙΚΟ ΣΥΝΟΛΟ ΑΠΟ ΤΟΝ ΑΠΟΘΕΤΗ 39 ΤΟΥ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΟΥ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟΥ ΣΤΗ ΘΕΣΗ ΤΣΕΠΙ ΜΑΡΑΘΩΝΟΣ: ΠΡΟΚΑΤΑΡΚΤΙΚΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΕΤΡΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΠΟΜΩΝΗΣ¹, ΜΑΡΙΑ ΠΑΝΤΕΛΙΔΟΥ ΓΚΟΦΑ²

1. Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Γεωλογίας και Γεωπεριβάλλοντος.
2. Ομότιμη Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Αθηνών

Το νεκροταφείο στο Τσέπι Μαραθώνος ανήκει στην ΠΕ I περίοδο. Είναι το αρχαιότερο νεκροταφείο της Αττικής, της Στερεάς Ελλάδας και της Πελοποννήσου. Η κατασκευή των τάφων και ανάπτυξη του νεκροταφείου έγινε κατά τη διάρκεια της περιόδου σταδιακά. Ο Αποθέτης 39 του νεκροταφείου στο Τσέπι είναι ένας μεγάλος λάκκος (περίπου 2,60 x 3,00 μ., βάθος 1,20 μ.), ο οποίος είχε γεμίσει με σπασμένα αγγεία συγκεντρωμένα σε μικρούς σωρούς, τοποθετημένους πυκνά ο ένας δίπλα στον άλλον, και χρονολογείται στο τέλος της Χαλκολιθικής περιόδου (γύρω στα 3500 π.Χ.). Από τη συγκόλληση εκατοντάδων σκευών προκύπτει ότι το σηματολόγιο είναι περιορισμένο αλλά τα μεγέθη ποικίλα και η ποιότητα κατασκευής από λεπτότεχνη έως τραχιά. Πραγματοποιήθηκε πετρογραφική ανάλυση με πολωτικό μικροσκόπιο σε λεπτές τομές από αντιπροσωπευτικά δείγματα κεραμικών του Αποθέτη 39. Η πετρογραφική ανάλυση είχε ως στόχο να χαρακτηριστούν και να ομαδοποιηθούν οι κεραμικές ύλες με βάση την ορυκτολογική τους σύσταση και την υφή τους και να ερευνηθούν γενικότερα ζητήματα προέλευσης και τεχνολογίας της κεραμικής. Από την πετρογραφική εξέταση προέκυψε μια σειρά κεραμικών υλών. Στην παρούσα ανακοίνωση θα επικεντρωθούμε σε αυτές που σχετίζονται με το γεωλογικό υπόβαθρο της ευρύτερης περιοχής ώστε να προσδιορίσουμε το εύρος της τοπικής παραγωγής στο Τσέπι.

ΒΙΟΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗ ΣΥΜΒΟΛΗ ΣΤΗΝ ΑΝΑΣΥΣΤΑΣΗ ΤΗΣ ΠΡΩΤΟΕΛΛΑΔΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ: ΤΑ ΟΣΤΕΟΛΟΓΙΚΑ ΚΑΤΑΛΟΙΠΑ ΑΠΟ ΤΟ ΤΣΕΠΙ ΜΑΡΑΘΩΝΟΣ (ΑΝΑΣΚΑΦΗ 1970-1973)

ΕΛΕΑΝΝΑ ΠΡΕΒΕΔΩΡΟΥ¹

1. Center for Bioarchaeological Research, School of Human Evolution and Social Change, Arizona State University, PhD candidate / Εργαστήριο Wiener, Αμερικανική Σχολή Κλασικών Σπουδών στην Αθήνα

Η βιοαρχαιολογία της πρωτοελλαδικής Αττικής είναι κυρίως γνωστή από τη μελέτη του οστεολογικού υλικού του νεκροταφείου στον Άγιο Κοσμά από τον αείμνηστο J. L. Angel. Η παρούσα μελέτη παρουσιάζει το ανθρώπινο οστεολογικό υλικό από την ανασκαφή του Σπ. Μαρινάτου στο Τσέπι Μαραθώνος (1970-1973), με σκοπό τη βιοαρχαιολογική ανασύσταση της πρωτοελλαδικής αυτής κοινωνίας. Η πρώιμη χρονολόγηση του νεκροταφείου, η θέση του ανάμεσα στα 'ελλαδικά' και 'κυκλαδικά' δρώμενα, η χωροταξική οργάνωση σε συνδυασμό με την ομοιόμορφη και πολυσύνθετη κατασκευή των τάφων, τα ταφικά έθιμα, αλλά και ο μεγάλος αριθμός του οστεολογικού δείγματος στο Τσέπι αποτελούν στοιχεία εξαιρετικής σημασίας για τη μελέτη της πρωτοελλαδικής Αττικής.

Εφαρμόζοντας οστεολογικές, στατιστικές και βιογεωχημικές μεθόδους εξετάζονται αρχαιολογικά ερωτήματα σχετικά με την πολλαπλή χρήση των τάφων, τις βιολογικές συγγένειες και τη μεταγαμήλια εγκατάσταση (π.χ. ενδογαμία-εξωγαμία, μητρογονική-πατρογονική κατοικία), καθώς και το εύρος της μετακίνησης/μετεγκατάστασης. Συγκεκριμένα εξετάζεται: α) η σχέση ανάμεσα στη διάταξη των τάφων και την ομαδοποίηση των θαμμένων ατόμων (π.χ. 'οικογενειακή χρήση των τάφων'), β) η γεωγραφική προέλευση του ταφικού πληθυσμού στο Τσέπι ('μητοπική' καταγωγή) και ο πιθανός ρόλος της ατομικής μετεγκατάστασης στη διάδοση ιδεών και πρακτικών.

Η γενεαλογία, οι συγγενικοί δεσμοί και οι γαμήλιες πρακτικές αποτελούν κύρια στοιχεία διαμόρφωσης και διαπραγμάτευσης ατομικής και συλλογικής ταυτότητας, καθώς και κοινωνικούς μηχανισμούς ένταξης, προσαρμογής ή/και διαφοροποίησης. Κατά συνέπεια, η βιοαρχαιολογική αυτή μελέτη των ταφικών πρακτικών και της κοινωνικής οργάνωσης στο Τσέπι θα αναδείξει τη σημασία της Αττικής για τον ευρύτερο αιγαιακό χώρο κατά την Πρώιμη Εποχή του Χαλκού.

ΝΕΟΛΙΘΙΚΗ ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΣΤΗ ΘΕΣΗ ΣΑΜΑΡΘΙ ΣΤΑ ΚΑΛΥΒΙΑ ΘΟΡΙΚΟΥ

ΣΤΕΛΛΑ ΡΑΥΤΟΠΟΥΛΟΥ¹, ΗΡΑΚΛΗΣ ΤΣΩΝΟΣ²

1. Εφορεία Αρχαιοτήτων Ανατολικής Αττικής (πρώην Β' ΕΠΚΑ). 2. Εφορεία Αρχαιοτήτων Ανατολικής Αττικής (πρώην Β' ΕΠΚΑ)

Στο πλαίσιο εκτεταμένης σωστικής έρευνας σε οικόπεδο ιδιοκτησίας της Εταιρείας Lidl Ελλάς στη Βιομηχανική Περιοχή Καλυβίων Θορικού ανεσκάφη διάσπαρτη νεολιθική εγκατάσταση, αποτελούμενη από αρχιτεκτονικά κατάλοιπα διαφόρων φάσεων κατοίκησης.

Πρόκειται για ακανόνιστες υπόσκαφες διαμορφώσεις ωσειδούς κάτοψης, με δάπεδα από σκύρα, που προφανώς χρησίμευαν για διαμονή και αποθήκευση. Στην αρχική φάση μέσα στο όρυγμα υπήρχε πασσαλόπηκτη καλύβα, ενώ στις υστερότερες κατασκευές με μεγάλο κεντρικό στύλο και θερμικές κατασκευές. Εκτός από τα μεγάλα ορύγματα, ανεσκάφησαν δύο πηγάδια και δύο κωνικοί, πιθανόν αποθηκευτικοί, λάκκοι.

Η θέση και η έκταση της εγκατάστασης αυτής, καθώς και η ποικιλία των τύπων των υπόσκαφων κατασκευών προσφέρουν πολλά νέα στοιχεία στην έρευνα για τη Νεολιθική στην Αττική.

Η ΑΤΤΙΚΗ ΣΤΟ ΑΙΓΑΙΟ ΚΑΙ ΤΗ ΜΕΣΟΓΕΙΟ

ΦΑΝΗ Κ. ΣΕΡΟΓΛΟΥ¹

1. Εφορεία Αρχαιοτήτων Δωδεκανήσου (πρώην ΚΒ' ΕΠΚΑ)

Στο δυτικό άκρο της Στερεάς Ελλάδας βρίσκεται η χερσονήσος της Αττικής, ένα τριγωνικό κομμάτι γης με έκταση περίπου 3.770 τ.χλμ., το οποίο εκτείνεται μέσα στο Αιγαίο και αποτελεί από μόνο του μία φυσική ενότητα. Η φυσική διαμόρφωση της χερσονήσου συνέβαλε καταλυτικά στην πολιτειακή της δομή και οργάνωση, καθώς γύρω από κάθε ιδιαίτερο φυσικό χώρο καθορίστηκαν, δημιουργήθηκαν και αναπτύχθηκαν οικισμοί, το σύνολο των οποίων αποτέλεσαν τη βάση για την αθηναϊκή πολιτεία.

Στην ανατολική ακτή της χερσονήσου εντοπίζεται η πιο αξιόλογη θέση της Αττικής κατά τον 12ο και 11ο αι. π.Χ., η Περατή, όπου ήλθε στο φως εκτεταμένο νεκροταφείο, τα ευρήματα του οποίου υποδηλώνουν τις επαφές των κατοίκων με πλείστα μέρη του Αιγαίου, αλλά και της Μεσογείου. Γύρω στο 1075 π.Χ. το νεκροταφείο παύει πλέον να χρησιμοποιείται, γεγονός που έχει ερμηνευθεί βάσει του δεύτερου κύματος καταστροφών που έπληξαν τον Μυκηναϊκό κόσμο και οδήγησαν στην πλήρη κατάρρευση των ανακτορικών κέντρων.

Κατά τη διάρκεια αυτών των τόσο παραγμένων χρόνων παρατηρείται σταδιακή παρακμή και συρρίκνωση των οικισμών σε όλα τα γνωστά κέντρα της ηπειρωτικής Ελλάδας. Η περιοχή της Αθήνας αποτελεί την εξαίρεση στον κανόνα, όπως διαφαίνεται από τα αρχαιολογικά δεδομένα και μαρτυρείται από τις αρχαίες πηγές.

Η παρούσα εργασία εξετάζει τις σχέσεις της Αττικής με τον μεσογειακό κόσμο από τον 12ο έως και τον 10ο αι. π.Χ., διερευνώντας παράλληλα μέσα από τις αρχαιολογικές ενδείξεις και τις φιλολογικές μαρτυρίες τον Α΄ αποικισμό.

ΛΙΘΟΤΕΧΝΙΕΣ ΤΗΣ ΠΡΩΙΜΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΤΤΙΚΗ: Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΜΕΡΕΝΤΑΣ

ΙΩΑΝΝΑ ΣΠΗΛΙΩΤΑΚΟΠΟΥΛΟΥ¹

1. Πανεπιστήμιο Αθηνών, υποψήφια διδάκτωρ

Οι σωστικές ανασκαφές που γίνονται στα Μεσόγεια της Αττικής τα τελευταία είκοσι χρόνια έχουν φέρει στο φως σημαντικές νέες θέσεις της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού (Μερέντα, Λαμπρικά) και έχουν εμπλουτίσει τις γνώσεις μας για τις ήδη υπάρχουσες (Κορωπί) καθώς και για την υπό μελέτη εποχή. Η εύρεση στις περισσότερες από αυτές πλούσιων λιθοτεχνιών λαξευμένου λίθου, κυρίως από οφιανό αλλά και πυριτόλιθο, έχει κινήσει το ενδιαφέρον των μελετητών σχετικά με το ρόλο που κατείχε η Αττική σε ευρεία δίκτυα ανταλλαγών με τις Κυκλάδες και τις γειτονικές περιοχές.

Στην παρούσα ανακοίνωση παρουσιάζονται τα πρώτα αποτελέσματα από τη μελέτη των λιθοτεχνιών λαξευμένου λίθου της Πρώιμης Εποχής του Χαλκού από τη Μερέντα Μαρκοπούλου, που ανασκάφθηκε στο πλαίσιο της κατασκευής του Ολυμπιακού Ιππικού Κέντρου και του Ιππόδρομου των Αθηνών. Η έρευνα προσεγγίζει τις λιθοτεχνίες μέσα από τη μελέτη των πρώτων υλών, της τεχνολογίας και της τυπολογίας των εργαλείων. Η αναλυτική μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε βασίζεται στην ανασύσταση της εγχειρηματικής αλυσίδας παραγωγής, η οποία τοποθετεί κάθε λίθινο εύρημα σε ένα τεχνικό πλαίσιο κατασκευής και επιχειρεί την αναγνώριση των τεχνικών διαδικασιών κατασκευής των εργαλείων και προϊόντων. Στη συνέχεια, οι λιθοτεχνίες από τη Μερέντα εντάσσονται στο ευρύτερο γεωγραφικό τους πλαίσιο, αυτό της Αττικής και της νοτιοανατολικής Ελλάδας.

ΤΟ ΒΥΘΙΣΜΕΝΟ ΡΑΡΙΟΝ ΠΕΔΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΕΥΣΙΝΟΣ

ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΣ Δ. ΣΤΑΜΟΥ¹

1. Ανεξάρτητος ερευνητής - εκπαιδευτικός μηχανολόγος μηχανικός

Η αποστολή της διδασκαλίας της γεωργίας του σίτου από τον Τριπόλεμο, γιο του Κελεού, του βασιλέως της Ελευσίνας, επί ελεύσεως Δήμητρος (κατά τον Ομηρικό Ύμνο εις Δήμητραν), ταιριάζει περισσότερο στις απαρχές της Νεολιθικής εποχής και όχι στην περίοδο που αναφέρεται στο Πάριο Χρονικό, δηλαδή στα μέσα της 2ης χιλιετίας π.Χ. Η Ελευσίνα αναφέρεται ότι εκτίσθη μετά από κατακλυσμό. Σύγχρονες γεωλογικές έρευνες επιβεβαιώνουν άνοδο της στάθμης των υδάτων της θαλάσσης πλέον των 100 μ. στην Μεσόγειο, αρχής γενομένης από τήξεως των τελευταίων παγετώνων πριν από 15.000 έως και 6.000 έτη πριν από σήμερα, με δραματικές επιπτώσεις στην γεωμορφολογία της Ελλάδος και το σχηματισμό της ακτογραμμής της Αττικής που μελετούμε.

Εξετάζονται οι τρεις μεγάλοι κατακλυσμοί της ελληνικής προϊστορίας, του Ωγύγου, του Δευκαλίωνος και του Δαρδάνου, και συσχετίζονται αυτές οι μυθικές προσωπικότητες με τις αντίστοιχες παραδεδομένες γενεαλογίες της Ελευσίνας και των Αθηνών.

Στην Αττική ειδικότερα, πριν γίνει η Σαλαμίνα νήσος, ανάμεσα στην Σαλαμίνα και την Ελευσίνα υπήρχε μια μεγάλη εύφορη πεδιάδα, το Ράριον πεδίο (απέμεινε ως μέρος του το Θριάσιον), μια λίμνη στα δυτικά (η Κυχρεία) και δυο μικρές λιμνούλες στα ανατολικά (των Ρειτών). Ο Ελευσινιακός Κηφισός (Σαρανταπόταμος) διέρρεε το Ράριον πεδίο. Υπάρχουν ενδείξεις για ύπαρξη μεγάλου αντιπλημμυρικού έργου προστασίας του Ραρίου πεδίου από την υπερχειλίση της Κυχρείας λίμνης, που βρίσκεται σήμερα στον βυθό του κόλπου της Ελευσίνας στην ισοβαθή των 27 μ. και εκτείνεται από την απόληξη του όρους Τρικέρι (σύνορα Μεγαρίδος και Θριασίου) έως την απόληξη της Αμφιάλης.

Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΤΟΥ ΟΨΙΑΝΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΩΤΟΕΛΛΑΔΙΚΗ ΕΠΟΧΗ ΚΑΙ ΟΙ ΛΙΘΟΤΕΧΝΙΕΣ ΑΠΟ ΤΟ ΈΛΟΣ ΣΧΙΝΙΑ ΚΑΙ ΤΟ ΛΙΜΑΝΙ ΤΟΥ ΠΑΣΑ

ΜΑΡΙΑ ΣΥΡΙΓΟΥ¹

1. Εφορεία Αρχαιοτήτων Ανατολικής Αττικής (πρώην Β' ΕΠΚΑ).

Ο βαθμός της παρουσίας του οψιανού και του πυριτόλιθου αποτελεί βασικό παράγοντα διαφοροποίησης μεταξύ των θέσεων του ηπειρωτικού Αιγαίου. Κατά την Πρώιμη Εποχή του Χαλκού στον κεντρικό ηπειρωτικό κορμό, δηλαδή στις ανατολικές ακτές και στο ανατολικό τμήμα της ενδοχώρας, ο οψιανός εμφανίζεται σε συντριπτικό ποσοστό. Βαίνοντας προς το δυτικό τμήμα της ηπειρωτικής ενδοχώρας ως τις δυτικές ακτές της, καθώς και σε όλο το βόρειο ηπειρωτικό Αιγαίο, επικρατεί ποσοτικά ο πυριτόλιθος, ενώ ο οψιανός, όπου εμφανίζεται, απαντάται σε μέτριες ή πολύ μικρές ποσότητες. Στην παρούσα ανακοίνωση με αφορμή ένα καινούριο υλικό, το οποίο προήλθε από σωστικές ανασκαφές της Εφορείας Αρχαιοτήτων Ανατολικής Αττικής (πρώην Β' ΕΠΚΑ), στο Έλος του Σχινιά (Μαραθώνας) και το Λιμάνι του Πασά (Λαύριο), θα παρουσιαστεί η τεχνολογία του οψιανού και τα χαρακτηριστικά της κατά την Πρωτοελλαδική εποχή.

Η επιλογή αυτών των θέσεων κάθε άλλο παρά τυχαία είναι. Πρόκειται για παράκτιες θέσεις της Αττικής, μίας γεωγραφικής ενότητας, η οποία συγκριτικά με την προηγούμενη εποχή (Νεολιθική), παρουσιάζει μία εμφανή δυναμικότητα, όπως καταδεικνύει ο πολλαπλασιασμός των οικισμών και των διαφόρων θέσεων της. Η ανάπτυξη της Αττικής κατά την περίοδο αυτή αποδίδεται, μεταξύ άλλων, και στην άσκηση της μεταλλουργίας. Ωστόσο, η χρήση των μετάλλινων αντικειμένων στους οικισμούς είναι περιορισμένη, αφού όπως φαίνεται τα υποκαθιστούν οι πολυπληθείς αιχμηρές, πρισματικές λεπίδες πίεσης από οψιανό. Ο οψιανός παραμένει και αυτήν την εποχή προσιτός στην Αττική μέσω εδραιωμένων σχέσεων με τη Μήλο. Οι μεταβολές στη μορφολογία και το λειτουργικό ρόλο των τεχνέργων του αποτελούν σαφείς δείκτες εξειδικευμένης παραγωγής και χρήσης. Η παρουσία της λιθοτεχνίας από κάθε θέση θα πραγματοποιηθεί ξεχωριστά (ανασύσταση λειτουργικής αλυσίδας, κατανομή των ευρημάτων, βαθμός της εξειδίκευσης και τάσεις αυτάρκειας), αλλά και σφαιρικά στην ευρύτερη τοπογραφική, γεωγραφική και πολιτισμική συνάφειά της. Επίσης, θα αναζητηθούν οι μηχανισμοί της προμήθειας του οψιανού στο Έλος Σχινιά και στο Λιμάνι του Πασά και οι εμπλεκόμενοι φορείς στην οργάνωση της παραγωγής και της διακίνησης των προϊόντων του οψιανού.

Η ΟΡΓΑΝΩΣΗ ΤΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΛΑΞΕΥΜΕΝΟΥ ΛΙΘΟΥ ΣΤΟ ΝΕΟΛΙΘΙΚΟ ΟΙΚΙΣΜΟ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΜΑΚΡΗΣ: ΤΑ ΠΡΟΣΦΑΤΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΚΤΗ

ΠΕΛΛΗ ΦΩΤΙΑΔΗ¹, ΜΑΡΙΑ ΣΥΡΙΓΟΥ², ΙΦΙΓΕΝΕΙΑ ΠΑΠΑΝΙΚΟΛΑΟΥ³

1. Εφορεία Αρχαιοτήτων Ανατολικής Αττικής (πρώην Β' ΕΠΚΑ). 2. Εφορεία Αρχαιοτήτων Ανατολικής Αττικής (πρώην Β' ΕΠΚΑ). 3. Ανεξάρτητη ερευνήτρια.

Πρόσφατες σωστικές ανασκαφές της Εφορείας Αρχαιοτήτων Ανατολικής Αττικής (πρώην Β' ΕΠΚΑ) στην σύγχρονη ακτή της Νέας Μάκρης Αττικής, στη συμβολή των οδών Ποσειδώνος και Ελευθερίου Βενιζέλου, έφεραν στο φως νέα ευρήματα τα οποία ανήκουν στον εκτεταμένο και με μακρά διάρκεια προϊστορικό οικισμό, που αναπτύχθηκε στο νότιο τμήμα του Όρμου του Μαραθώνα και άκμασε ιδιαίτερα κατά τους Νεολιθικούς χρόνους.

Τα πολυάριθμα λίθινα λαξευμένα ευρήματα αποτελούν ένα αξιόλογο σύνολο. Στην πλειονότητά του αποτελείται από τέχνηρα οψιανού τα οποία αντιστοιχούν σχεδόν σε όλα τα στάδια της λειτουργικής αλυσίδας: προμήθεια προσχεδιασμένων πυρήνων, τεχνική επεξεργασία των πυρήνων, παραγωγή τελικών προϊόντων, αναχρησιμοποίηση μεγάλου ποσοστού των τεχνέργων και απόρριψη μέσω της εξάντλησης των δυνατοτήτων για περαιτέρω χρήση. Οι ολιγάριθμοι, διαφόρων γεωλογικών προελεύσεων, πυριτόλιθοι συνιστούν, κυρίως, τελικά προϊόντα.

Στην ανακοίνωση αυτή θα παρουσιασθούν οι λιθοτεχνίες λαξευμένου λίθου ανά πρώτη ύλη. Μέσα από την ιχνηλασία των επιμέρους σταδίων της λάξευσης και των τεχνικών μεθόδων της, θα αναζητηθούν τα χαρακτηριστικά που παραπέμπουν στην οικονομική διαχείριση της πρώτης ύλης του οψιανού και θα επισημανθούν κατηγορίες ευρημάτων, καθώς και μεμονωμένα ευρήματα, τα οποία αποτελούν προϊόντα εξειδικευμένης παραγωγής.

Θα παρουσιασθούν, επίσης, τα πορίσματα της μελέτης της τεχνολογίας και της τυπολογίας-μορφολογίας της κεραμικής, η οποία σώζεται, σε μεγάλο βαθμό, αποσπασματικά. Συγκρίνοντας με τα δεδομένα των παλαιότερων ερευνών στην περιοχή και με αυτά των δημοσιευμένων συναφών συνόλων από άλλες θέσεις, θα επιχειρηθεί η ένταξη των εξεταζόμενων ευρημάτων στον χρονολογικό και τον πολιτισμικό τους ορίζοντα.

Session H: MIDDLE BRONZE AGE 8^η Συνεδρία: ΜΕΣΗ ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ

Saturday 30 May / Σάββατο 30 Μαΐου 9.00-11.20

ΕΓΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΜΕΣΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ ΣΤΗΝ ΚΑΝΤΖΑ ΠΑΛΛΗΝΗΣ

ΑΘΗΝΑ-ΜΑΡΙΑ ΡΩΜΑΝΙΔΟΥ¹

1. Εφορεία Αρχαιοτήτων Ανατολικής Αττικής (πρώην Β' ΕΠΚΑ)

Η εγκατάσταση της Μέσης Εποχής του Χαλκού εντοπίστηκε τον Οκτώβριο 2010 στο γήπεδο φερομένης ιδιοκτησίας «Κάντζα Εμπορική Α.Ε.», στην περιοχή του νεότερου κηρυγμένου μνημείου του Εργοστασίου Καμπά, στην Κάντζα Παλλήνης. Κατά τη διάρκεια της ανασκαφικής έρευνας αποκαλύφθηκαν οκτώ κυκλικές κατασκευές με κοινά κατασκευαστικά χαρακτηριστικά που διατάσσονται ανά τακτά διαστήματα από 8 έως 11 μ., δύο κατασκευές τετράπλευρης κάτοψης, δίκωρη οικία ωσειδούς κάτοψης με κτιστή πεταλόσχημη εστία, κυκλικό δάπεδο κατασκευασμένο από προσεκτικά διαλεγμένο ποτάμιο βότσαλο, παιδική ταφή σε πίθο, λάκκοι-αποθέτες καθώς επίσης και ορύγματα, στην πλειοψηφία τους τετράπλευρης κάτοψης. Όλες οι κατασκευές βρίσκονται στο ίδιο επίπεδο, στο λαξευμένο φυσικό έδαφος, ενώ οι επιχώσεις τους απέδωσαν πλήθος γκριζας μινυακής και αμαυρόχρωμης κεραμικής, τμήματα αγγείων χαρακτηριστικών της Μεσοελλαδικής εποχής, λεπίδες και απολεπίσματα οψιανού και πυριτόλιθου, όστρεα θαλάσσης και λίγα πήλινα σφονδύλια. Τα κινητά ευρήματα καταδεικνύουν θαλάσσιες και χερσαίες εμπορικές επαφές των κατοίκων της μικρής αυτής κοινωνίας. Η διάταξη των κυκλικών κατασκευών που μέχρι σήμερα έχουν αποκαλυφθεί σε μήκος 66 μ. στον άξονα Α-Δ, σε συνδυασμό με τα κοινά κατασκευαστικά χαρακτηριστικά τους, τις εντάσσει σε συγκεκριμένο πολεοδομικό σχεδιασμό, μοναδικό για τα δεδομένα της προϊστορικής κοινωνίας. Παρόλο που οι επιχώσεις της Μέσης Εποχής του Χαλκού συνεχίζονται εκτός των ορίων του διανοιχθέντος σκάμματος, η ερευνηθείσα έκταση της εγκατάστασης των Μεσοελλαδικών χρόνων, πιθανότατα αγροτικού-βιοτεχνικού χαρακτήρα, συμπληρώνει την αρχαία τοπογραφία της περιοχής και εμπλουτίζει τις γνώσεις μας σε θέματα που αφορούν στη συγκεκριμένη περίοδο καθώς η Αττική μέχρι τώρα στερείται ευρημάτων ανάλογης έκτασης και σημασίας.

THE ACROPOLIS OF BRAURON DURING THE 2ND MILLENNIUM BC: AN OVERVIEW

KONSTANTINOS KALOGEROPOULOS¹

1. Academy of Athens

The aim of this paper is to gather the available facts deriving from the Athens Archaeological Society's excavations at the acropolis of Brauron, establish a chronological order and assess Brauron's role within the cultural development of Mainland Greece and the Aegean in the 2nd millennium BC.

The structures built and used on the acropolis at Brauron have been associated with Middle Helladic and Late Helladic pottery since they were identified by Ioannis Papadimitriou in the mid of the twentieth century. The partly stratified assemblages included both local and imported vessels.

The relative chronology which has been established for the area may now be refined by the consideration of new evidence of pottery assemblages: ceramic types, shapes and wares are recognized and their stratigraphic relationships are used to define ceramic phases. These ceramic phases from Brauron are placed in a regional context by relating them to sequences established from surrounding areas, particular those from the southern Greek Mainland and the Cyclades. The developments of LH I and LH II come into particular focus.

THE PREHISTORIC TUMULI OF MARATHON-VRANA: A NEW RESEARCH PROJECT

MARIA PANTELIDOU¹, GILLES TOUCHAIS², ANNA PHILIPPA-TOUCHAIS³,
NIKOLAS PAPADIMITRIOU⁴

1. Professor Emerita University of Athens. 2. Professor Emeritus University of Paris I – Panthéon-Sorbonne. 3. French School at Athens. 4. Museum of Cycladic Art

The prehistoric mounds excavated by Spyridon Marinatos in the early 1970s at the site of Vrana, in the Marathon plain, are widely considered as one of the most important funerary assemblages of the Aegean Bronze Age. Being part of an extended tumulus cemetery, they span an unusually long period from the MBA to the end of the LBA, and they contain a wide variety of tomb-types, from simple graves with single inhumations to spacious multi-roomed structures with side entrances and remains of numerous burials. So far, the Vrana tumuli have been known only through preliminary reports. In 2013, the Archaeological Society of Athens granted us permission to study and prepare for publication the finds and monuments of this important site. The first year of the project has been dedicated to the study of the pottery from the tombs, the architectural history of the mounds and the burial customs. In this paper, we will summarize the history of excavations, outline the importance of the monuments, and present the objectives of the new research project.

‘RETHINK MH ATHENS’: ΑΝΑΣΥΝΘΕΣΗ ΤΗΣ ΜΕΣΟΕΛΛΑΔΙΚΗΣ ΚΑΤΟΙΚΗΣΗΣ ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΚΡΟΠΟΛΗ

ΓΙΑΝΝΑ ΒΕΝΙΕΡΗ¹

1. Νομισματικό Μουσείο

Η μεσοελλαδική κατοίκηση στην καρδιά της σύγχρονης Αθήνας μάς είναι γνωστή από ανασκαφικές έρευνες στο βράχο της Ακρόπολης και τις κλιτύες της, καθώς και σε μια ακτίνα γύρω από αυτόν, που περιλαμβάνει στα βόρεια/βορειοδυτικά τον αρχαιολογικό χώρο της αρχαίας Αγοράς, στα δυτικά τις υπώρειες του λόφου των Μουσών, στα νότια τα οικοδομικά τετράγωνα νοτίως της Διονυσίου Αρεοπαγίτου και στα νοτιοανατολικά την περιοχή του Ολυμπίου. Τα φυσικά όρια του οικισμού της ΜΕ Αθήνας φαίνεται να αποτελούν ο Ηριδανός στα βόρεια και ο Ιλισός στα νότια.

Η ανακοίνωση αποτελεί συνέχεια προηγούμενης ανακοίνωσής μου, που αφορούσε στα νέα στοιχεία για τη ΜΕ κατοίκηση στη νότια πλευρά της Ακρόπολης μέσα από τα ευρήματα της ανασκαφής για την ανέγερση του Νέου Μουσείου Ακροπόλεως στο οικόπεδο Μακρυγιάννη, και είναι αποτέλεσμα των ερωτημάτων που γεννήθηκαν κατά τη μελέτη του υλικού αυτού. Σύμφωνα με τα παραπάνω:

1. Θα επιχειρηθεί να γίνει σύνθεση των στοιχείων που διαθέτουμε από παλαιότερες έρευνες στην περιοχή της Ακρόπολης (επί του ιερού βράχου και των κλιτύων), στην Αρχαία Αγορά, στο ιερό του Διονύσου, στα οικόπεδα νοτίως της Ακροπόλεως, σε συνάρτηση με τα δεδομένα των νέων ανασκαφών στην περιοχή του Νέου Μουσείου Ακροπόλεως (όπου αποκαλύφθηκαν τμήμα οικίας και κεραμικοί κλίβανοι).
2. Θα συζητηθεί ο χαρακτήρας της κεραμικής παραγωγής κατά τη Μέση Εποχή του Χαλκού στην Αθήνα.
3. Τελικός στόχος της παρουσίασης θα είναι να εμβαθύνουμε στη συζήτηση σχετικά με την έκταση, τη μορφή, το χαρακτήρα και την εξέλιξη του οικισμού της Αθήνας κατά τη διάρκεια της Μέσης Εποχής του Χαλκού.

ATTICA IN THE MIDDLE: MIDDLE HELLADIC POTTERY KOINAI AND THE FORMATION OF CULTURAL IDENTITY

ANNA PHILIPPA-TOUCHAIS¹, ANTHI BALITSARI²

1. French School at Athens. 2. University of Athens, PhD candidate

The formation of a common cultural identity in several areas of Mainland Greece during the Middle Helladic period is a subject already discussed to some extent. The discussion has been mainly based on funerary practices, as is also the case with many other discussions about the socio-political framework of the period. In the present communication we will explore the question of cultural identity in Attica during the MH period through the examination of pottery production and technology. The study will be based on evidence from sites of eastern Attica (e.g. Aphidna, Marathon, Brauron, Thorikos) or central and western Attica (e.g. Athens, Kiapha Thiti, Eleusis), i.e. areas that are considered to present variation in their external affiliations. The forthcoming publication of prehistoric Eleusis offers new possibilities to enlarge the discussion and base it on stratigraphical evidence.

Attica lies in a strategic position between the mainland and the insular world and seems to have received various influences. But which of them are the most determinative for the formation of the cultural identity of the region? It has already been suggested that the Cyclades have a stronger impact on the eastern part of Attica, while Aigina predominates in the external contacts of the western region.

Recent studies of MH sites in eastern Attica seem to confirm the foregoing suggestion only partially: vases of Cycladic origin or inspiration are very present indeed but Aeginetan vessels seem to appear in the same frequency. On the other hand, numerous Grey Minyan vases with good parallels at Pefkakia, Mitrou and Orchomenos perhaps suggest that eastern Attica had strong affiliations with Central Greece as well. On the other hand, in western Attica (just as in the NE Peloponnese) the Aeginetan presence is stronger than the Cycladic one, while the continental, Minyan tradition appears rather stable. It follows that there is not a uniform MH cultural tradition in Attica, a fact that should be largely due to its natural landscape. This variation raises also the question of the position of Attica in the nexus of mainland pottery traditions. As has been recently suggested, different pottery traditions do not have to do only with different manufacture techniques but also with varied consuming habits, suggesting wider socio-economic perspectives.

REGIONALITY IN THE MIDDLE HELLADIC PERIOD: REPLACING ATTICA IN ITS WIDER CONTEXT

TOBIAS KRAPP¹

*1. Swiss School of Archaeology in Greece / Université Paris 1 Panthéon - Sorbonne /
Universität Basel*

Important recent progress in the study of the Middle Helladic period allows to discern regional differences and to focus on local characteristics within a wider pottery tradition. This is the case especially in more peripheral regions, but accounts also for the main areas of Central Greece. Attica occupies geographically a privileged position and is surrounded by most important regions, at least in terms of research focus: Boeotia, which is often regarded as the centre of the Minyan tradition, Aegina, the major trading centre, Kea with its connections towards the Cyclades and Crete, Euboea, which produced a paramount reference stratigraphy and last but not least the Argolid, on the opposite side of the Saronic Gulf. Culturally and politically, Attica was hardly a marginal zone and its rich metal sources might have been just one factor.

In Attica itself the number of MH sites has significantly increased in recent years (compare e.g. the contributions to the *Mesohelladika* conference) and a first inter-regional comparison can be attempted. Indeed, regardless of the still fragmentary state of publication, local pottery production sites are known while undisputed imports from Crete, the Cyclades and mainly Aegina have been identified.

The aim of this paper is to place Attica in its wider context, mainly based on pottery studies, firstly through the comparison of the evidence from Attica itself with other production centres and secondly by the reassessment of its neighbouring regions and their role. Such an outside view, building upon the author's own research e.g. in Euboea and the Spercheios valley, intends to offer a reinvigorated approach to Attica itself and to fill still existing research gaps.

Session I: MYCENAEAN ATTICA 9^η Συνεδρία: ΜΥΚΗΝΑΪΚΗ ΑΤΤΙΚΗ

Saturday 30 May / Σάββατο 30 Μαΐου 11.40-13.40

THE POLITICAL GEOGRAPHY OF ATTICA IN THE MIDDLE AND THE LATE BRONZE AGE

NIKOLAS PAPADIMITRIOU¹, MICHAEL B. COSMOPOULOS²

1. Museum of Cycladic Art. 2. University of Missouri-St. Louis

The myth of the synoecism has triggered much speculation about the possible unification of Attica in the Bronze Age. In the present paper, we will seek to reconstruct the political geography of the region in the MBA and LBA under the light of 'hard' archaeological evidence and recent theoretical developments concerning the formation of Bronze Age states. Emphasis will be laid on the distinct trajectories of major sub-regions (the plains of Thriasion, Athens, Mesogeia and Marathon, and the metal-rich area of Lavrion), the external (spatial distribution, settlement patterns, topography) and internal (architectural organization, size, function) characteristics of habitation, inter-regional and external contacts, industrial activities and evidence from tombs.

Notwithstanding the lack of modern systematic surveys and excavations, preliminary analysis suggests that during the MBA and early LBA, each sub-region was dominated by a single centre (Eleusis, Athens, Thorikos, Brauron and Marathon-Plasi/Vrana) with little interaction with each other, low site-hierarchy, participation in various trade networks and diverse funerary traditions. In LH IIB/IIIA1, however, interesting developments took place (establishment of new settlements, the 'Mycenaeization' of material culture, increasing investment in domestic and funerary architecture, the decline of Thorikos, etc.), which may suggest competition among regional centres, perhaps related with wider developments in the Aegean. Whether this resulted in a process of political integration, continuing fragmentation or the partial subjugation of Attica to another Mycenaean state depends on the interpretation of the still meagre LH IIIA2-B evidence, which presents a number of 'irregularities', such as the emergence of new wealthy centres (Menidi and Spata), the gradual decline of Eleusis and the puzzling lack of activity from Lavrion (despite the presence of numerous objects made of Lavrion ores in Mycenaean palatial contexts). The situation becomes clearer in the LH IIIB late-IIIC early period, when the Athens basin becomes a primary focus of economic and political activity. This, combined with the obvious shrinkage of other major centres, suggest the expansion of the Athenian kingdom beyond its original borders. The extent and duration of such expansion, however, and its relation with later myths, is still questionable.

OUT OF ATTICA: MODELING MOBILITY IN THE MYCENAEAN BRONZE AGE

SYLVIAN FACHARD¹, ALEX R. KNOPELL²

1. *University of Geneva.* 2. *Carlton College, Minnesota, USA*

The landscapes of Attica are some of the most heavily traversed in all of Greece, yet modern development and selective archaeological attention has left a great imbalance in our understanding of them in the long term. While much work has been devoted to the shifting character of the region in the Archaic and Classical periods, Bronze Age land routes within Attica and linking it to its immediate neighbors remain obscure. This is partly due to a lack of archaeological remains, especially when compared with the abundance of evidence from the Peloponnese. Yet, even without the ‘hard’ evidence of Mycenaean road construction, there is quite a lot we can say about Bronze Age regional connections.

This paper aims to better articulate such connections by examining indirect evidence for the existence of Attic land routes. Settlement patterns, neighboring centers, natural resources, and geomorphology all contribute to how places connect. We use a combination of GIS-based spatial analysis, remote sensing, and more qualitative approaches to landscape to model, evaluate, and interpret potential land routes through and beyond the Attic countryside, giving special attention to its northern and western borders. While our particular focus is on the Late Bronze Age, our methods are also applicable to other periods and regions. Moreover, we argue that such a model-building and interpretative approach is necessary in order to address issues of regionality and connectivity in a landscape in which much of the archaeological record has been covered or destroyed by later construction.

‘ΕΥΡΗΜΑΤΑ ΠΟΥ ΕΓΕΙΡΟΥΝ ΥΠΟΨΙΕΣ’: ΕΝΑ ΣΥΝΟΛΟ ΜΥΚΗΝΑΪΚΩΝ ΑΓΓΕΙΩΝ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΚΡΟΠΟΛΗ ΚΑΙ Η ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΗ ΤΗΣ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΗΜΑΣΙΑΣ ΤΟΥΣ

ΚΩΣΤΑΣ ΠΑΣΧΑΛΙΔΗΣ¹

1. *Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο*

Στις αποθήκες του Εθνικού Αρχαιολογικού Μουσείου, καθώς και σε μια προθήκη του Μουσείου Ακροπόλεως βρίσκονται σήμερα ορισμένα ακέραια μυκηναϊκά αγγεία, που φέρεται να προέρχονται από την Ακρόπολη. Πρόκειται για ψευδόστομους αμφορείς, αλάβαστρα, πρόχους, έναν κρατηρίσκο, μια κυλινδρική πυξίδα και ένα κύπελλο, που δημοσιεύθηκαν συνοπτικά το 1886 και το 1909, αλλά δεν έχουν κανένα γνωστό συσχετισμό με οποιαδήποτε καταγεγραμμένη ανασκαφή προηγήθηκε στο Βράχο. Ο ταφικός χαρακτήρας των αντικειμένων και η ακέραια κατάσταση της διατήρησής τους εγείρει εκ νέου τη συζήτηση για την ιστορία των πρώτων ερευνών στην Ακρόπολη, για πιθανές άγνωστες πτυχές της μυκηναϊκής της τοπογραφίας, καθώς και για τα χαρακτηριστικά ενός διακριτού αθηναϊκού κεραμικού εργαστηρίου της ΥΕ ΙΙΒ και της ΥΕ ΙΙΙΓ πρώιμης περιόδου.

Μαζί με την πραγμάτευση αυτών των ευρημάτων, εξετάζονται εκ νέου τα κατάλοιπα της μυκηναϊκής Ακρόπολης και η διασπορά τους, ορισμένα καίρια ζητήματα χρονολόγησης της κεραμικής της ΥΕ ΙΙΒ περιόδου και της αμέσως επόμενης και γίνεται μια απόπειρα ανασύνθεσης της ιστορίας του Βράχου και των κλιτύων στους χρόνους της ακμής και της πτώσης του μυκηναϊκού ανακτορικού κόσμου.

ΚΟΝΤΟΠΗΓΑΔΟ ΑΛΙΜΟΥ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΑ ΚΑΖΑ-ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ¹

1. Επίτιμη Έφορος Αρχαιοτήτων

Η περιοχή Κοντοπήγαδο βρίσκεται στο ΒΑ άκρο του δήμου Αλίμου Αττικής, 5 χλμ. νότια της Ακροπόλεως. Κατόπιν σωστικών ανασκαφών της πρώην Β' και αργότερα της πρώην ΚΣΤ' ΕΠΚΑ, αποκαλύφθηκαν σημαντικά κατάλοιπα της Υστεροελλαδικής εποχής σε δύο θέσεις της εν λόγω περιοχής:

Α) Στο χαμηλό λόφο του Κοντοπήγαδου αποκαλύφθηκαν δύο οικιστικά συγκροτήματα (I και II) πάνω σε πρωτοελλαδικά αντίστοιχα. Ως προς την Υστεροελλαδική εποχή, ζωή στο λόφο διαπιστώνεται κατά την ΥΕ ΙΙΙΑ2 περίοδο και εγκατάλειψη κατά την ΥΕ ΙΙΙΒ2-ΥΕ ΙΙΙΓ1, φάση 1.

Β) Στο χώρο του σταθμού του ΜΕΤΡΟ «Άλιμος» ήρθε στο φως εκτεταμένη εργαστηριακή εγκατάσταση (συγκρότημα ΙΙΙ), που χρονολογείται στην ΥΕΙΙΙ Β2-ΙΙΙΓ, φάση 1. Το συγκρότημα Ι έχει σύνθετη κάτοψη με κεντρική αυλή, μεγάλες αίθουσες και σειρές μικρών δωματίων ενδιάμεσα και πέριξ αυτών. Περικλείεται σε περίβολο, ο οποίος διαθέτει άνοιγμα εισόδου στο κέντρο της δυτικής πλευράς του και δευτερεύον στα ανατολικά. Από τη δευτερεύουσα πρόσβαση ξεκινάει μονοπάτι, που οδηγεί στο συγκρότημα ΙΙ, το οποίο είναι επίμηκες, ορθογωνίου σχήματος, διαιρούμενο με μεσοτοιχίες σε επί μέρους δωμάτια. Είναι δε βέβαιη η άμεση σχέση των δύο αυτών συγκροτημάτων με το τρίτο συγκρότημα (ΙΙΙ) που εντοπίζεται 300 μ. νοτιότερα. Ως συγκρότημα ΙΙΙ χαρακτηρίζεται η εργαστηριακή εγκατάσταση, η οποία συνίσταται σε ένα σύστημα διαχείρισης υδάτων, αποτελούμενο από τέσσερις παράλληλους, ανοιχτούς αγωγούς και από σειρές ορυγμάτων που έχουν διανοιχθεί στο βράχο. Βάσει των ευρημάτων, τα τρία συγκροτήματα έχουν σχέση με εργαστηριακές δραστηριότητες μεγάλης εμβέλειας, όπως κατεργασία λιναριού, καλάθοπλεκτική και ψαθοπλεκτική. Οι εξαιρετικά μεγάλες ποσότητες κεραμικής που βρέθηκαν παραπέμπουν σε πολυάριθμη κοινότητα, ενώ τα άφθονα αποτυχημένα αγγεία και άλλα ευρήματα υποδηλώνουν κεραμικά εργαστήρια στο Κοντοπήγαδο.

ΝΕΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΗ ΕΛΕΥΣΙΝΑ

ΚΑΛΛΙΟΠΗ ΠΑΠΑΓΓΕΛΗ¹

1. Εφορεία Αρχαιοτήτων Δυτικής Αττικής, Πειραιώς και Νήσων (πρώην ΚΣΤ' ΕΠΚΑ)

Η εικόνα της Ελευσίνας των προϊστορικών χρόνων έχει διαμορφωθεί από τα αποτελέσματα των παλαιών ανασκαφών της Αρχαιολογικής Εταιρείας στο λόφο της ακροπόλεως, στο χώρο του Ιερού της Δήμητρος των ιστορικών χρόνων και στο «Δυτικό Νεκροταφείο» της πόλης.

Οι σωστικές ανασκαφές που διενεργεί η Εφορεία Αρχαιοτήτων Αθηνών (πρώην Γ' ΕΠΚΑ) στην ευρύτερη περιοχή της σύγχρονης πόλης συνεισφέρουν συνεχώς νέα στοιχεία που επανακαθορίζουν το χρονικό ορίζοντα έναρξης της χρήσης του χώρου, διευρύνουν τα όρια της έκτασης των οικισμών της Εποχής του Χαλκού, εμπλουτίζουν τις γνώσεις μας για τις ταφικές πρακτικές της περιόδου και εντοπίζουν νέες θέσεις στην περιφέρεια.

Τα δεδομένα των σωστικών ανασκαφών, μολοντί αποσπασματικά, συμπληρώνουν σταδιακά τη φυσιογνωμία της περιοχής κατά την προϊστορική εποχή και υποστηρίζουν την προσπάθεια κατανόησης των σχέσεων και των διεργασιών που έλαβαν χώρα στην Αττική στα τέλη της περιόδου και οδήγησαν στη διαμόρφωση της πόλης-κράτους των Αθηνών κατά τους ιστορικούς χρόνους.

Session K: DEATH IN MYCENAEAN ATTICA 10ⁿ Συνεδρία: Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΣΤΗ ΜΥΚΗΝΑΪΚΗ ΑΤΤΙΚΗ Saturday 30 May / Σάββατο 30 Μαΐου 16.00-18.20

TOMB V AT THORIKOS REVISITED

ROBERT LAFFINEUR¹

1. Professor Emeritus Univeristy of Liège

Tomb V, the so-called tumulus, has been found and excavated on the Velatouri hill at Thorikos, close to Tomb IV, the “oblong” tholos tomb, by a team of the University of Liège in the 70s. Though the earliest funerary monument in the Mycenaean cemetery, it has been published only in a very preliminary and short report in *Thorikos VIII 1972-1976* (1984), p. 61-71, with very few illustrations. A detailed plan of the tomb was missing, in addition. This lacuna has been filled in by an approximate sketch that does not correspond to the reality of the monument, illustrated in I. Kilian-Dirlmeier’s monograph on the MH shaft-grave excavated in Aegina Kolonna (*Das Mittelbronzezeitliche Schachtgrab Von Ägina, Alt-Ägina IV, 3, 1997, fig. 50*). Such a sketch contributes to the distribution of an image that gives the risk to be wrongly understood as the exact and official plan of the tomb. The drawing of a detailed plan was thus an obligation that could fortunately be fulfilled in 2007, in connection with a five year survey program conducted by the author, the aim of which was to determine the possible extensions of the Mycenaean necropolis. A closer examination of Tomb V can now be proposed, focusing on its unusual structure, on the finds it has yielded, on its place in the development of mainland tumuli, on its possible relation with the settlement on top of the acropolis, and on its integration in the process of re-use of Mycenaean tomb sites for cult purposes that it clearly documented at Thorikos in later periods. These are important issues for the history of Early Mycenaean Attica that will be the subject of the present paper.

LIFE AND DEATH IN MYCENAEAN ATTICA. THE EVIDENCE OF VRAVRON AND OTHER MYCENAEAN CEMETERIES OF THE REGION

THANASIS J. PAPADOPOULOS¹, †LITSA KONTORLI-PAPADOPOULOU²

1. Professor Emeritus University of Ioannina. 2. University of Ioannina

The aim of this joint paper is to present and show, on the basis of the available archaeological data from the Mycenaean cemetery at Vravron and other Attic contemporary sites, the conditions of life, the everyday activities and the social organization of the inhabitants of Attica during the Late Bronze Age. Especially and as regards the Mycenaean cemetery at Vravron, which has been recently published at SIMA, one may note that the extant evidence of a total 37 tombs excavated so far, is sufficient – although incomplete – to show (a) that the wealth and variety of the finds underline Vravron's position at the forefront and the important role it played in the world of Mycenaean Attica and (b) that the corresponding settlement was inhabited from MH times and during almost the whole of the Mycenaean period, i.e. from LHI to LH IIIC middle, with the greatest flourishing during the LH IIIA-B periods.

ΜΥΚΗΝΑΪΚΟ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟ ΣΤΑ ΣΠΑΤΑ: ΤΑ ΠΡΩΤΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΜΕΛΕΤΗΣ

ΜΑΡΙΑ ΣΤΑΘΗ¹, ΜΑΡΙΑ ΨΑΛΛΙΔΑ²

1. Εφορεία Αρχαιοτήτων Ανατολικής Αττικής (πρώην Β' ΕΠΚΑ) . 2. Εφορεία Αρχαιοτήτων Ανατολικής Αττικής (πρώην Β' ΕΠΚΑ)

Τα Σπάτα είναι αναμφισβήτητα μια από τις περιοχές της Αττικής με εξαιρετική σημασία κατά τη Μυκηναϊκή εποχή, όπως πιστοποιείται κυρίως από τα ευρήματα των δύο θαλαμοειδών τάφων που ανέσκαψε το 1877 ο Σταματάκης στο λόφο Μαγουλέζα. Σε απόσταση μόλις 3 χλμ. ανατολικά από το λόφο Μαγουλέζα οι σωστικές ανασκαφές που διενεργήθηκαν από την πρώην Β' ΕΠΚΑ (2009-2013) για την ανακατασκευή και διαπλάτωση της λεωφόρου Σπάτων-Λούτσας αποκάλυψαν ασύλπτο νεκροταφείο Μυκηναϊκής εποχής στην περιοχή Κολικρέπι Σπάτων. Το νεκροταφείο στο Κολικρέπι αποτελείται από 65 τάφους σε πυκνή διάταξη, οι περισσότεροι από τους οποίους είναι θαλαμοειδείς. Η πρώτη μελέτη των ευρημάτων υποδεικνύει ότι το νεκροταφείο στο Κολικρέπι παρουσιάζει χρήση από την Πρώιμη Μυκηναϊκή περίοδο έως την ΥΕ IIIΓ. Σκοπός της ανακοίνωσης είναι η προκαταρκτική παρουσίαση του νεκροταφείου και η συσχέτισή του με τα άλλα νεκροταφεία της ίδιας περιόδου στην ευρύτερη περιοχή, προκειμένου να αναδειχθούν στοιχεία που συμπληρώνουν την εικόνα για τη μυκηναϊκή κατοίκηση στην Αττική.

A RE-EXAMINATION OF THE MENIDI THOLOS TOMB AND ITS SIGNIFICANCE TO MYCENAEAN ATTICA

ELENI KONSTANTINIDI-SYVRIDI¹, VASSILIKI PLIATSIKA²

1. National Archaeological Museum. 2. General Directorate of Antiquities

The tholos tomb at Menidi in the Acharnai municipality, at the site of Kokkinos Mylos, was excavated in 1879 under the auspices of the German Archaeological Institute, by archaeologist Habbo Gerhard Lolling. It is one of three tholoi in Attica (along with the Marathon and Thorikos tombs) and displays a unique innovation in that the relieving triangle is replaced with a grid of lintel stones. With a 27 m long and 3 m wide dromos and a tholos 8.35 m in diameter and 8.74 m in height, the Menidi tholos is one of the larger examples in Greece that was excavated almost unlooted, at least as far as the non-metal objects were concerned.

The abundance and high quality of the finds, comprising clay and stone vessels – among which an imported Canaanite amphora –, bronze weapons, ivories, seal-stones, jewellery of gold, silver, bronze, glass and faience, and of course, an ivory pyxis with a lid decorated with engraved goats and the unique ivory lyre – originally with seven or eight chords – with engraved decoration of sphinxes on the base, stress the prominent position of the tomb's occupant(s). The finds are dated to the late 14th or early 13th centuries BC and are currently kept at the National Archaeological Museum in Athens.

The paper aims to provide: a) a closer look on the tomb's architecture, b) the precise dating of the burial assemblage(s) based on pottery evidence, c) a full account of the non-metal finds, and d) a reappraisal of the social status and external contacts of the Menidi elite, in order to shed light on the tomb's place in the Attic tradition of tholoi and consequently the role of Menidi in the wider context of the Athens plain and its relation with Athens itself.

STATUS AND THE 'WARRIOR GRAVE' IN MYCENAEAN SOCIETY

MARIA A. LISTON¹, SUSAN KIRKPATRICK SMITH²

1. University of Waterloo, Ontario, Canada. 2. Kennesaw State University, Georgia, USA

The role of warfare in Mycenaean society, and its influence on status roles has been explored extensively through literature and archaeology. However the skeletal remains from 'warrior graves' and the evidence for traumatic or violent death have less often been examined. We have noted previously the lack of skeletal evidence for war-related ante mortem or perimortem trauma in skeletal remains from Mycenaean graves in the Athenian Agora that contained swords and other weapons. In this paper we present evidence for violent death in other Mycenaean skeletons from the Agora excavations that lacked weaponry or other indications of warrior status. There is evidence for both blade or sharp force trauma and projectile impacts on skeletons found in contexts that had no indications of warrior activity or elite status in the grave goods. We suggest that while weapons and

armour may have indicated high status positions held by some individuals in Mycenaean society, the physical impact of violence may have been borne more often by males of lower status who could not afford to be buried with expensive weaponry. Therefore the actual warriors' graves may be those that lack rich and elaborate weapons normally used to assign warrior identity.

THE MYCENAEAN CEMETERY OF GLYKA NERA: THE HUMAN OSTEOLOGICAL REMAINS

ANASTASIA PAPATHANASIOU¹, OLGA KAKAVOGIANNI², IOANNA MOUTAFI³,
ANTHI TILIAKOU⁴

1. *Ephorate of Paleoanthropology-Speleology*. 2. *Emerita Ephor of Antiquities*.
3. *University of Sheffield*. 4. *University of Edinburgh*

The present study focuses on the osteological sample from the people of the Late Helladic IIIA-B chamber tomb cemetery at Glyka Nera, which was excavated, from 1991, by the former B' EPCA and directed by Evangelos and Olga Kakavogianis. The cemetery consists of 22 chamber tombs and a number of pit burials. All tombs were reused for multiple inhumations and were, in their majority, unlooted. Fairly rich offerings include a variety of pottery, seals, beads, and a number of terracotta figurines of the kourotraphos type as well as several female Φ- and Ψ-type figurines.

The bioarchaeological analysis of the Glyka Nera material yielded a skeletal sample of approximately 100 individuals, males, females, adults and subadults. Each chamber contained one to eight discrete burials, although fragmented and partially represented, while the remaining individuals were severely disturbed and commingled.

Regarding pathological conditions, this group exhibits a low occurrence of skeletal stress indicators, as anemic conditions, osteoarthritis and inflammatory reactions are absent or at a very low prevalence. This suggests a consistent pattern of a population with low stress levels, adequate nutrition, and fairly good living conditions. Growth arrest lesions (linear enamel hypoplasia) suggest the presence of moderate stress levels during development in childhood. High prevalence of antemortem tooth loss is noted in both males and females, suggesting a carbohydrate rich diet, high dental infection and the presence of hard elements in the diet. Trauma, and in particular cranial trauma, exhibits a relatively high prevalence but all the cases are healed, small depressions, pointing to non-lethal encounters.

Stable isotope analysis of carbon and nitrogen was conducted a subsample from the series, and indicated a diet high in animal protein and, probably, incorporation of marine resources.

Session L: THE TRANSITION TO THE EARLY IRON AGE 11^η Συνεδρία: ΜΕΤΑΒΑΣΗ ΣΤΗΝ ΠΡΩΙΜΗ ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΣΙΔΗΡΟΥ

Saturday 30 May / Σάββατο 30 Μαΐου 18.40-20.00

ΤΜΗΜΑ ΥΠΟΜΥΚΗΝΑΪΚΟΥ-ΠΡΩΤΟΓΕΩΜΕΤΡΙΚΟΥ ΝΕΚΡΟΤΑΦΕΙΟΥ ΣΤΑ ΝΟΤΙΑ ΤΗΣ ΑΚΡΟΠΟΛΗΣ

ΕΥΓΕΝΙΑ ΤΣΑΛΚΟΥ¹

1. Εφορεία Αρχαιοτήτων Αθηνών (πρώην Γ' ΕΠΚΑ)

Η ανασκαφική έρευνα που διεξήχθη στο οικοπέδο επί της οδού Θ. Ρέντη 9-11 στο Κουκάκι, στα νότια της Ακρόπολης, τα έτη 2009 και 2010, έφερε στο φως τμήμα νεκροταφείου Υπομυκηναϊκής - Πρωτογεωμετρικής περιόδου. Συγκεκριμένα, αποκαλύφθηκαν 30 κτιστοί κιβωτιόσχημοι τάφοι και ένας εγχυτρισμός. Οι κιβωτιόσχημοι τάφοι είχαν κατασκευαστεί εντός ορθογώνιων λαξευμάτων στην κιμηλιά, με τοιχώματα από ασβεστολιθικές-σχιστολιθικές πλάκες. Δεκαεννέα εξ αυτών διέσωζαν κάλυψη, πλήρη ή αποσπασματική, από ασβεστολιθικές-σχιστολιθικές πλάκες. Οι τάφοι είχαν προσανατολισμό είτε Β-Ν είτε Δ/ΒΔ-Α/ΝΑ. Οι νεκροί ήταν τοποθετημένοι με την κεφαλή αντιστοίχως είτε προς Β είτε προς Δ/ΒΔ, σε ύπτια ή συνεσταλμένη στάση.

Από τους τάφους αυτούς, 27 ήταν κτερισμένοι. Μεταξύ των κτερισμάτων συγκαταλέγονται ψευδόστομοι αμφορείς σε μεγαλύτερη συχνότητα (σύνολο 14), πρόχοι (8), ληκύθια (6), δίωτοι αμφορείς (6), κυάθια (2), φλασκιά (2), σκύφοι (2), τριφυλόστομη οινόχνη (1), δακτυλιόσχημο αγγείο με προχοή και καλαθόσχημη λαβή (1), χάλκινες περόνες (6 εκ των οποίων οι 2 του Τάφου 3 έχουν μήκος σχεδόν 0,50 μ.), χάλκινες πόρπες (6), χάλκινα και αργυρά δακτυλίδια (23 και 2 αντιστοίχως), χάλκινα εργαλεία καλλωπισμού-σπάτουλες (2), καθώς και ένα περιδέραιο με ψήφους από χαλκό και υαλόμαζα, που κατέληγε σε περίαπτο από μαύρο στεατίτη κοσμημένο με εγχάρακτη παράσταση αιγάγρου.

Εκτός των στοιχείων ταφικής αρχιτεκτονικής και πρακτικών που αποκαλύπτουν οι συγκεκριμένοι τάφοι και τα κτερίσματά τους, η ανασκαφή αυτού του υπομυκηναϊκού-πρωτογεωμετρικού νεκροταφείου, σε συνδυασμό με τάφους της ίδιας εποχής που έχουν αποκαλυφθεί σε ανασκαφές προηγούμενων ετών στην ευρύτερη περιοχή στα νότια της Ακρόπολης, αποτελεί σημαντική συμβολή στην τοπογραφία της περιοχής κατά τους χρόνους αυτούς.

ΥΠΟΜΥΚΗΝΑΪΚΗ ΑΘΗΝΑ 1125/1100 - 1000 Π.Χ. ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΑ ΣΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ

ΕΙΡΗΝΗ Μ. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΟΥ¹

1. Εφορεία Αρχαιοτήτων Ανατολικής Αττικής (πρώην Β' ΕΠΚΑ)

Τα χρόνια της μετάβασης από την Ύστερη Χαλκοκρατία στην Πρώιμη Εποχή του Σιδήρου σφραγίζονται από την κατάρρευση του μυκηναϊκού ανακτορικού συστήματος. Η Αθήνα δεν παρουσιάζει ίχνη καταστροφής στο έδαφός της, που να σηματοδοτούν το τέλος της προϊστορικής και την έναρξη της πρωτοϊστορικής της περιόδου. Αντιθέτως, συνεχίζει να οργανώνεται και να αναπτύσσεται γύρω από τον πανάρχαιο πυρήνα της, το λόφο της Ακρόπολης.

Η συνεχής κατοίκηση στον ίδιο σχεδόν χώρο από την αρχή της ιστορίας της ανθρώπινης παρουσίας μέχρι τις μέρες μας είναι ο λόγος που από τις πρώιμες φάσεις της έχουν σωθεί τα λιγότερα κατάλοιπα. Ως αποτέλεσμα, η γενική εικόνα που διαθέτουμε για την πρώιμη τοπογραφία της είναι αποσπασματική. Σε αυτό το σημείο επιχειρεί να συμβάλει η παρούσα ανακοίνωση, που θα εξετάσει τη μορφή της εγκατάστασης κατά την Υπομυκηναϊκή περίοδο.

Θα γίνει συνδυαστική πραγμάτευση των σωζόμενων καταλοίπων, λιγοστών οικιστικών, κυρίως από νεκροταφεία, με σκοπό τη συνθετική απόδοση της χωροθετικής διάρθρωσης του υπομυκηναϊκού οικισμού και τη διαλεκτική σχέση μεταξύ ταφικών και οικιστικών περιοχών.

Θα δοθεί σημασία στις συνέχειες που παρουσιάζονται όσον αφορά στην κατοίκηση και την ταφική δραστηριότητα, σε σχέση με την προηγούμενη Μυκηναϊκή περίοδο, και θα εντοπιστούν με τη βοήθεια των αρχαιολογικών δεδομένων, της μυθικής παράδοσης και της αρχαίας γραμματείας τα σημεία της παλαιάς κατοίκησης.

Όλα τα παραπάνω θα παρουσιαστούν και σχεδιαστικά σε ενιαίο τοπογραφικό χάρτη της πόλης, στον οποίο έχουν προστεθεί τα ποτάμια Ηριδανός και Ιλισσός, η πορεία του οχυρωματικού περιβάλλοντος της αρχαίας πόλης και το αρχαίο οδικό δίκτυο, βάσει των τελευταίων αποτελεσμάτων της έρευνας .

THE END OF THE BRONZE AGE IN ATTICA AND THE ORIGIN OF THE POLIS OF ATHENS

FLORIAN RUPPENSTEIN¹

1. *Albert-Ludwigs-Universität Freiburg*

The settlement structure of Attica changed fundamentally at the transition from the LH IIIIC late to the Submycenaean period. East Attica was the most flourishing part of Attica during LH IIIIC whereas Athens was relatively unimportant. At the end of the period all sites in east Attica were deserted. The cemetery at Perati is the most prominent example for this development. With the beginning of the Submycenaean phase Athens became the dominant center of Attica. What is more, it seems that the vast majority of the population gathered around the Athenian Acropolis because contemporary settlements in Attica are barely known. The alteration of Attica's settlement structure was accompanied by considerable changes in the material culture and the burial customs, which reflect intense influence from regions to the north of Attica (especially the western part of central Greece, western Macedonia and Epirus). Some contact with Achaëa is evidenced by a certain group of Submycenaean stirrup jars.

The concentration of the inhabitants of Attica in Athens at the beginning of the Submycenaean phase was literally a *synoikismos*. This *synoikismos* probably laid the foundations for the political unification of Attica and thereby for the emergence of the Polis of Athens. This event could be the explanation for the remarkable fact that the inhabitants of Attica called themselves in the historical periods exclusively Athenians in regard to their citizenship.

Session M: ATTIC INTERACTIONS

12^η Συνεδρία: ΟΙ ΕΠΑΦΕΣ ΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

Sunday 31 May / Κυριακή 31 Μαΐου 9.00-11.20

ATTICA AND NORTH CRETE IN THE EARLY BRONZE AGE: PARALLEL LIVES ALONG THE SOUTHERN AEGEAN LITTORAL

YIANNIS PAPADATOS¹

1. *University of Athens*

Over many decades, archaeological investigations in Attica has provided ample evidence for close relationships with the Cyclades, seen particularly in the large quantities of imported *Cycladica*, the local imitations of Cycladic-type objects, and the strong influences in mortuary practices and funerary architecture. However, interpretations are still haunted by traditional theoretical frameworks, which suggest the existence of colonies or of intensive maritime networks of exchange and interaction, operated by Cycladic mariners and merchants, a phenomenon widely known as “International Spirit”. On the other hand, recent archaeological investigations in northern Crete, also an area with close connections and interaction with the Cyclades, has provided new evidence that enable us to go beyond problematic issues of ethnicity or simplistic and descriptive interpretations of trade and exchange, and examine the deeper mechanisms and the underlying factors of this phenomenon.

In this paper, a comparative analysis of Attica and Northern Crete is presented, aiming at identifying similarities and differences in the way Cycladic-type artefacts and practices were adopted, adapted, appropriated, imitated and/or transformed by the communities of these two regions. This comparative approach enables us to make observations concerning complex issues, such as the operation of gateway communities in Attica, the role and social importance of Cycladic-type artefacts and practices, the existence of networks of relevance within and beyond Attica, and the formation of entangled identities in the coastal communities of the region. The final aim of this paper is to offer possible alternative ways of understanding and interpreting this complex phenomenon, and make suggestions for future archaeological and analytical work in the area.

‘A VIEW FROM ACROSS’: ISSUES OF CONNECTIVITY AND HUMAN INTERACTION BETWEEN EUBOEA AND ATTICA FROM THE EARLY HELLADIC TO THE EARLY MYCENAEAN PERIOD

IOANNA GALANAKI¹

1. Independent scholar

That the lives of prehistoric communities developed in parallel on the two coastal sides of the Euboean Gulf has already been stressed in past bibliography. More recent discoveries both on Euboea and in Attica, however, have made it possible to plot these developments and processes much more comprehensively than before. Although both regions still lack full publications of their respective archaeological data, a synthetic approach taking in all the information currently available could be very instructive. In this paper I will draw on the results of my study of the Bronze Age Lefkandi-Xeropolis material and on other sites in Euboea in order to explore the interactions between the aforementioned western Euboean coastal sites and sites in Attica over the centuries that spanned the Early Helladic II – Late Helladic II periods. It will be argued that the history between these two coasts (Euboean and Attic) was not merely dependent on the socio-economic factors that were part of the networks tying them closely together, but that the two regions formed a sort of geographical entity beyond the clearly cut geographic divisions as these are usually perceived. Moreover, new evidence based on recent geoarchaeological work in various sites on the Euboean Gulf will allow us to address with more precision the issue of the ‘dryness of the Euripos straits’ and the tantalising date which has reference to their first navigability.

ATTICA AND MARITIME NETWORKS OF COMMUNICATION FROM THE LATE EARLY BRONZE AGE TO THE EARLY LATE BRONZE AGE (CA. 2100 TO CA. 1500 BC)

WALTER GAUSS¹, VANGELIO KYRIATZI², NIKOLAS PAPADIMITRIOU³

*1. Austrian Archaeological Institute. 2. Fitch Laboratory, British School at Athens.
3. Museum of Cycladic Art*

Attica is one of the most favourable regions for maritime communication in mainland Greece. Located at the intersection between the southern Aegean and central Greece, it enjoys unlimited access both to the Saronic and the Euboean Gulfs – two networks of major importance for BA maritime traffic. However, discussion about these networks has traditionally focused on great trade centres (or ‘gateway communities’), such as Aegina-Kolonna and Kea-Ayia Irini, thus largely overlooking the role of Attic sites. This is certainly due to the fragmentary state of published archaeological data from the region. Yet, understanding the dynamics of such networks and the patterns of exchange is impossible without reference to this dominating (and rich in natural resources) landmass. The present paper will attempt to draw a picture of the shifting relation of Attica with the Saronic and the southern Euboean Gulfs in the course of the late EBA, the MBA and the early LBA, as arises from an examination of published data and the preliminary results

of on-going research projects. Aeginetan imports will be especially useful in this effort, as they are widespread throughout the MBA and LBA in Attica and beyond. Together with imports from Kea and other areas, they will help us to examine how the various parts of Attica were connected to the maritime networks, and to attempt chronological comparisons of the various sites and regions with each other.

ATTICA AND BOEOTIA IN THE MIDDLE HELLADIC PERIOD. PRODUCTION, EXCHANGE AND CULTURAL BOUNDARIES

KALLIOPE SARRI¹

1. The Danish National Research Foundation's Centre for Textile Research, Marie Skłodowska-Curie Fellow

The neighbouring regions of Attica and Boeotia show for long periods of the prehistory strong cultural affinities. This especially holds true during the Middle Bronze Age, when technology in both areas seems to follow common traditions that are linked to the sphere of Central Greece and different from those of the Aegean islands and the Northern Peloponnesian centers. Local production, particularly of ceramics for which most data are available, seems homogeneous and identical within both continental regions and rather variable in the coastal areas as a result of external contacts opened by the sea trade.

This communication will explore the local diversity of production and the pattern of external contacts in the geographical network of Attica, particularly the relations with the neighbouring Boeotia. It will discuss the local characteristics of pottery workshops, the general nature of the Attic production, and various direct and indirect influences from other parts of mainland Greece. It will formulate new questions in the field of technology and will attempt to give answers to older issues, such as whether similarities between Attica and Boeotia in the Middle Bronze Age is the result of frequent contacts between two different cultural worlds or whether the two regions share cultural identity and development.

KEA AND ATTICA: CONNECTIONS IN THE MIDDLE AND THE LATE BRONZE AGE

EVI GOROGIANNI¹, NATALIE ABELL²

1. University of Akron. 2. University of California, Visiting Scholar

The goal of this paper is to provide an updated assessment of the changing relationships and interconnections between Attica and the settlement of Ayia Irini on Kea during the Middle and Late Bronze Age based on recent work in these neighbouring regions. These interconnections have been primarily established on the basis of evidence for metalworking and extensive trade contacts at Ayia Irini, which strongly suggest that residents of that settlement played a critical role in enabling - or manipulating - maritime access to the metallurgical resources of

Lavrion by other Aegean communities. Nevertheless, except for Davis' article of 1977, the character of the relationships between Attica and Ayia Irini during the Middle and Late Bronze Age has not been considered in detail. Therefore, in the present paper we discuss evidence that points to regional differences in trade patterns and evaluate the possibility of other types of exchange between these areas. Finally, we consider different trajectories of emergent socio-political complexity in Attica and Ayia Irini, especially in the context of the configurations of power across the wider Aegean region.

ΔΙΑΣΥΝΔΕΣΕΙΣ ΜΕΤΑΞΥ ΑΤΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΡΟΙΖΗΝΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ

ΕΛΕΝΗ ΚΟΝΣΟΛΑΚΗ-ΓΙΑΝΝΟΠΟΥΛΟΥ¹

1. Επίτιμη Έφορος Αρχαιοτήτων

Μια παραδοσιακή συγγένεια της Αττικής με την Τροιζηνία απηχείται στον μύθο του Θησέως, όπου η Τροιζήνα αναφέρεται ως η γενέτειρα του μεγαλύτερου αττικού ήρωα. Ο Ανάφλυστος και ο Σφήπτος, επώνυμοι ήρωες δύο δήμων της Αττικής, ήταν επίσης Τροιζήνιοι. Το 480 π.Χ., κατά τη διάρκεια της περσικής εισβολής στην Αττική, η Τροιζήνα φιλοξένησε τις οικογένειες των Αθηναίων, γεγονός που επιβεβαιώνει τις στενές σχέσεις των δύο πόλεων.

Στα αρχαιολογικά δεδομένα οι διασυνδέσεις των δύο περιοχών διαφαίνονται από την προϊστορική περίοδο. Κάποια από τα ευρήματα και ορισμένα αρχιτεκτονικά χαρακτηριστικά του ΠΕ II οικισμού στον Κάβο Βασίλη του Πόρου εμφανίζουν ομοιότητες με εκείνα των πρωτοελλαδικών εγκαταστάσεων στον Άγιο Κοσμά, στο Ασκηταριό και στη Ραφήνα. Στη Μεσοελλαδική περίοδο οι σχέσεις μεταξύ Αττικής και Τροιζηνίας δεν είναι σαφείς επειδή η υπεροχή της Αίγινας επισκιάζει τη δραστηριότητα άλλων οικισμών στην περιοχή του Σαρωνικού.

Ο μεγαλύτερος από τους θολωτούς τάφους της πρώιμης Μυκηναϊκής εποχής που ανασκάφηκαν στη Μεγάλη Μαγούλα της Τροιζηνίας (κοντά στον λιμένα του Πώγωνος) εμφανίζει συγγένεια ως προς τον τρόπο κατασκευής του με τον κυκλικό θολωτό του Θορικού. Στο ΥΕ III κτηριακό συγκρότημα που αποκαλύφθηκε στον Άγιο Κωνσταντίνο των Μεθάνων βρέθηκαν προϊόντα μεταλλοτεχνίας ('χελώνα' καθαρού μολύβδου και πλινθοποιημένη μάζα κερουσίτη-λιθαργύρου) εισαγμένα πιθανότατα από το Λαύριο. Σε έναν εργαστηριακό χώρο εκείνου του συγκροτήματος γινόταν επεξεργασία και μετασχηματισμός του μολύβδου σε συνδέσμους για την επιδιόρθωση αγγείων. Παρόμοια μεταποίηση εισαγμένου μεταλλικού μολύβδου φαίνεται ότι γινόταν και στην υστερομυκηναϊκή εγκατάσταση στο νησάκι Μόδι.

Δείγματα κεραμικών ευρημάτων από την ανασκαφή στον Άγιο Κωνσταντίνο υποβλήθηκαν πρόσφατα σε αναλύσεις και αναμένονται τα αποτελέσματα για να διαπιστωθεί εάν κάποια από αυτά σχετίζονται με την ΥΕ III βιοτεχνική εγκατάσταση στο Κοντοπήγαδο του Αλίμου.

Session N: ATTIC INTERACTIONS

13^ο Συνεδρία: ΟΙ ΕΠΑΦΕΣ ΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

Sunday 31 May / Κυριακή 31 Μαΐου 11.40-13.40

THORIKOS WITHIN THE SOUTHERN AEGEAN FROM THE NEOLITHIC TO THE LATE BRONZE AGE: A VIEW FROM THE MINE 3 POTTERY

MARGARITA NAZOU¹

1. University of Ghent, Belgium, Postdoctoral Fellow

The study of the prehistoric pottery excavated from Mine 3 at Thorikos provides crucial insights into ceramic exchange among Thorikos and a large part of the Southern Aegean. A systematic classification of the material into macroscopic fabric groups, ceramic shapes and surface treatments/decorations allows a broad distinction between local and imported wares and an identification of single and multi-period consumption preferences of the Thorikos community. Starting from the late stages of the Neolithic (Late and Final Neolithic) the bulk of the pottery is locally produced, and there are very few possible imports of a micaceous gold fabric. During the EB I Thorikos is already importing pottery from a volcanic area (most likely Aegina) and talc ware from Siphnos. This trend continues in the EB II period, when a new taste for imported fine wares is observed. In the late EB II, Thorikos is very closely linked to the island of Kea in ceramic terms, with numerous stylistic similarities. The study of the pottery dated to the EB III, Middle and Late Bronze Ages is still underway, but there are indications that Thorikos' links with the settlement of Ayia Irini on Kea continue to be strong. To conclude, Thorikos' contacts with the rest of the Southern Aegean, most likely triggered by its rich metallurgical sources, contributed to the settlement's wealth in the Mycenaean period.

Η ΛΗΜΗ ΤΟΥ ΠΕΙΡΑΙΩΣ: ΑΤΤΙΚΗ ΚΑΙ ΑΙΓΙΝΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΥΣΤΕΡΗ ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΧΑΛΚΟΥ

ΕΛΕΝΗ ΣΑΛΛΑΒΟΥΡΑ¹

1. Εφορεία Αρχαιοτήτων Ανατολικής Αττικής (πρώην Β' ΕΠΚΑ)

Η Αίγινα, ως προέκταση της Αττικής, συχνά εξετάζεται σε συνάρτηση με αυτήν. Η θέση της στο κέντρο του Σαρωνικού την καθιστά ενδιάμεσο σταθμό από και προς την Πελοπόννησο, γέφυρα για τις δυτικές Κυκλάδες και το Μυρτώο πέλαγος και κατ' επέκταση και για την Κρήτη. Επιπλέον, τα νησιά θεωρείται ότι προσφέρουν στις κοντινές στεριές σημαντικές αμυντικές δυνατότητες. Ανά τους αιώνες είχε ένα διπλό/εναλλασσόμενο ρόλο για τους Αθηναίους: ήταν ένα «επικίνδυνο» νησί, για αυτό ο Περικλής (Πλούτ. Περ. 87) την αποκάλεσε «λήμη» (τσίμπλα, αγκάθι) του Πειραιά, ενώ άλλοτε αποτέλεσε «ασφαλή» βάση και καταφύγιο του πληθυσμού

της Αττικής. Ποιός όμως ήταν ο ρόλος της κατά την Ύστερη Εποχή του Χαλκού, και μάλιστα κατά τους ανακτορικούς χρόνους, ανάμεσα στα μεγάλα κέντρα της Αργολίδας και σε αυτό των Αθηνών;

Στην παρούσα ανακοίνωση θα επιχειρήσουμε να σκιαγραφήσουμε την εικόνα της μυκηναϊκής Αττικής από αιγινήτικη σκοπιά, τόσο κατά τη μεγάλη άνθιση της μεσοελλαδικής και πρώιμης υστεροελλαδικής Κολώνας, αλλά κυρίως μετά από αυτήν, όταν αναπτύσσεται εντονότερα το ΝΝΑ τμήμα του νησιού. Θα εξετάσουμε τις σχέσεις των δύο περιοχών με βάση τις γνώσεις μας για την κατοίκηση (οικιστικό πλέγμα, οχυρές θέσεις), αλλά και τα ευρήματα που δηλώνουν τους μεταξύ τους δεσμούς. Θα εξετασθούν φαινόμενα, όπως η μακρά διατήρηση της ΜΕ παράδοσης στους μυκηναϊκούς χρόνους, αλλά και αυτό της εγκατάλειψης πολλών θέσεων μετά την ΥΕ ΙΙΙΓ πρώιμη φάση, κοινά και στις δύο περιοχές.

THE EXCHANGE OF LATE MYCENAEAN POTTERY FROM KONTOPIGADO, ALIMOS

PETER M. DAY¹, WILLIAM GILSTRAP², ELEFThERIA KARDAMAKI³, MARTA TENCONI⁴

1. *University of Sheffield.* 2. *University of Sheffield.* 3. *Independent scholar.*
4. *University of Sheffield*

Recent analyses of Mycenaean pottery in the area of the Saronic Gulf have shed light on the everyday movement of ceramics at the end of the Mycenaean period during LH IIIB-LH IIIC early. Vessels which have their origin in a variety of potting centres have been recorded, notably products of Corinth, Aegina, the Argolid and Attica. Central to the findings have been the newly identified centre of production at Kontopigado, Alimos. The distinctive products of this centre have been characterised stylistically and technologically in other presentations, and within the Saronic Gulf a range of Alimos pottery from fine table wares through to large bathtubs has been recorded in what seem to comprise everyday transactions and consumer choices.

Building on this, we consider here new evidence from further afield, which suggests a perhaps Aegean-wide importance of the products of this centre. Recent examination of pottery at Tiryns has revealed transport stirrup jars (TSJs), amphorae, hydria, deep bowls and dippers manufactured at Kontopigado. Nearby Midea also has TSJs in the Attic fabric. Other sites in the Corinthia have deep bowls and kylikes originating from Alimos.

Moving further afield, our recent study of Mycenaean pottery from Koukonisi on Lemnos has also revealed the characteristic products of the same Attic production centre occurring in TSJs and craters in the NE Aegean. We consider the implications of the widespread consumption of this Attic pottery, especially those used in transporting commodities and in drinking activities.

ΜΙΝΩΙΤΕΣ ΣΤΗ ΜΕΣΟΓΑΙΑ;

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΚΑΚΑΒΟΓΙΑΝΝΗΣ¹, ΝΑΓΙΑ ΣΓΟΥΡΙΤΣΑ²

1. *Επίτιμος Έφορος Αρχαιοτήτων*. 2. *Πανεπιστήμιο Αθηνών*

Αρκετά μινωικά, μινωίζοντα ή κρητική επιρροής αντικείμενα, που χρονολογούνται από τον 15ο αι. π.Χ. και εξής, έχουν αποκαλυφθεί σε κάποια, κυρίως, νεκροταφεία της μυκηναϊκής Αττικής. Όμως στο νεκροταφείο των Γλυκών Νερών, στη ΒΔ έξοδο της Μεσογαίας και σε κομβικό σημείο για την επικοινωνία με πολλές περιοχές, ήρθαν στο φως ευρήματα που μπορεί να θεωρηθούν ότι ανήκουν σε πλαίσιο πρακτικής μινωικού χαρακτήρα: κατάθεση μολύβδινου ειδωλίου με μινωικά χαρακτηριστικά και ανάστροφα τοποθετημένων σκευών. Από το ίδιο νεκροταφείο προήλθαν τέχνεργα, τα οποία υποστηρίζουν επίσης μινωική επίδραση στο χώρο.

Ποιος μπορεί να είναι ο λόγος της παρουσίας αυτών των ευρημάτων στα Γλυκά Νερά, που είναι τόσο μακριά από τη θάλασσα; Η εξέτασή τους, σε συνδυασμό και με άλλα ευρήματα από διάφορες περιοχές της Αττικής, είναι δυνατόν να ενισχύσει τη διερεύνηση του είδους της σχέσης της με την Κρήτη ήδη από τα πρώιμα στάδια της Ύστερης Εποχής του Χαλκού.

ATTICA AND BOEOTIA AT THE END OF THE MYCENAEAN WORLD: A COMPARATIVE STUDY OF LH IIIC CONTEXTS AND POTTERY DEPOSITS

LAETITIA PHIALON¹

1. *French School at Athens / Swiss Science Foundation*

After a flourishing Mycenaean palatial period, Attica and Boeotia, as many areas of the Greek Mainland at the end of the Bronze Age, were clearly less populated in Late Helladic IIIC (1200-1100 BC). However, research on LH IIIC contexts and pottery deposits leads us to argue for a strong cultural continuity in some areas within Attica or Boeotia, such as the area of Porto Rafti and the eastern coast of Boeotia near Chalkis. This paper attempts a comparative examination of two neighbouring regions in order to understand why some sites were still occupied in LH IIIC while other disappeared, as well as to shed light on the place of Attica in a postpalatial – although still Mycenaean – world. I will firstly focus on settlement and grave patterns of the three LH IIIC phases in Attica and Boeotia, and stress the importance of coastal areas in land use. Funerary and household assemblages deserve then further consideration, since they can reveal different social or economical dynamics. My claim will be illustrated in particular by funerary deposits from Perati in Attica and from the hills surrounding the Theban Kadmeia in Boeotia as well as by pottery from Athens and the mine of Thorikos. New consideration on the pottery function and quality will help us to understand the role of Athens and Attica in LH IIIC.